

Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences (KNAW) KONINKLIJKE NEDERLANDSE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN

Jaarverslag Broedseizoen 2013

Ballering, Leo ; Beskers, R.; Bouwmeester, Henri; van der Jeugd, H.P.; van Turnhout, Chris; Nienhuis, Jeroen; Majoor, Frank A; Vernooij, A.V.M.; Visser, M.E.

2014

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

document license

CC BY

[Link to publication in KNAW Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Ballering, L., Beskers, R., Bouwmeester, H., van der Jeugd, H. P., van Turnhout, C., Nienhuis, J., Majoor, F. A., Vernooij, A. V. M., & Visser, M. E. (2014). *Jaarverslag Broedseizoen 2013: Nestkast: Landelijk NETwerk voor STudies aan nestKASTbroeders*. (Nestkast: Jaarverslag Broedseizoen). NIOO-KNAW. https://www.sovon.nl/sites/default/files/doc/Nestkastrapport_2013LR_0.pdf

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the KNAW public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the KNAW public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

pure@knaw.nl

JAARVERSLAG BROEDSEIZOEN 2013

**Landelijk
NETwerk voor STudies aan nestKASTbroeders**

NESTKAST wordt gevormd door de volgende personen / organisaties

Leo Ballering

Vogelwacht Uden e.o.
www.vogelwachtuden.nl

Ronald Beskers

VWG het Gooi en omstreken
www.vwggooi.nl

Henri Bouwmeester

VWG NIVON Goor en NIOO
www.nivongoor.nl

Henk van der Jeugd

Ringcentrale / Vogeltrekstation
www.vogeltrekstation.nl

Chris van Turnhout,
Jeroen Nienhuis & Frank Majoor

SOVON Vogelonderzoek Nederland
www.sovon.nl

Louis Vernooij & Marcel Visser

Nederlands Instituut voor Ecologie
(NIOO - KNAW)
www.nioo.knaw.nl

Deze publicatie is mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van VWG Het Gooi en Omstreken

Foto voorzijde: Koolmees (Jan van der Geld)

Inhoudsopgave

1. Samenvatting	3
2. Inleiding	5
3. Materiaal en methoden	7
3.1. Begripsbepaling	7
4. Resultaten broedseizoen 2013	9
4.1. Aantal kasten en bezettingsgraad	9
4.2. Soortenrijkdom	9
4.3. Koolmees	9
4.4. Pimpelmees	11
4.5. Bonte Vliegenvanger	13
4.6. Boomklever	14
4.7. Ringmus	15
4.8. Spreeuw	16
4.9. Zwarte Mees	17
4.10. Gekraagde Roodstaart	17
4.11. Holenduif	19
4.12. Bosuil	20
4.13. Andere soorten	21
5. Discussie	24
5.1. Broedseizoen 2013, koude start en daardoor extreem late eileg	24
5.2. Slechte broedresultaten Koolmees en Pimpelmees	24
6. Opmerkelijke zaken	26
6.1. Predatie en Marterkorfjes	26
6.2. Ransuil in (Torenvalk)kast	28
6.3. Grote bonte specht slaapt in mezenkast	28
6.4. Bijzondere waarnemingen in bosuilenkasten	30
6.5. Koolmees met pokken	32
6.6. Verstoppende mezen	32
6.7. Broedgeval van een Boomkruiper achter een informatiebord	33
7. Korte artikelen	34
7.1. Legpauzes, broedpauzes en broedversnelling oftewel manipulatie in timing door mezen.	34
7.2. Nonnetjes en eenden in nestkasten / kunstmatige holen	34
7.3. Broedgevallen Mandarijneend te Burgum	36
7.4. Bezetting van huiszwaluwtilten neemt langzaam toe	38
7.5. 2014 Jaar van de Spreeuw	38
8. Aanbevelingen voor 2014	41
8.1. Van één naar meerdere keren controleren per seizoen	41
8.2. Gebruik de Digitale nestkaart	41
8.3. Nestkaart Light	41
8.4. Verschil Digitale Nestkaart versus Nestkaart Light	42
9. Weeroverzicht broedseizoen 2013	43
9.1. Lente 2013 (maart, april, mei)	43
9.2. Zomer 2013 (juni, juli augustus)	43
9.3. Fenologisch overzicht Lente 2013	44
Voorbeeld Verzamelformulier	46

---

1. Samenvatting

Voor u ligt het vijfde landelijke jaarverslag van NESTKAST (NETwerk voor STudies aan nestKASTbroeders). Dit is het netwerk waarin amateur nestkastonderzoekers (controleurs en ringers), professionele nestkastonderzoekers (NIOO-KNAW, Nederlands Instituut voor Ecologie), het Vogeltrekstation (VT) en Sovon Vogelonderzoek Nederland bij elkaar komen voor het verzamelen en uitwisselen van gegevens, wetenswaardigheden en ervaringen op het gebied van nestkastenonderzoek. NESTKAST richt zich speciaal op kleine zangvogels (mezen, mussen, vliegenvangers, etc.) en enkele andere soorten waarvoor geen landelijke werkgroep voor gegevensinzameling is, zoals Bosuilen.

Naast de kengetallen voor de legfels van nestkastbroeders zijn er in dit verslag ook bijdrages over opmerkelijke zaken die zich op en rond de nestkasten voordeden.

In 2013 ontving NESTKAST gegevens van in totaal 70 deelnemende nestkastwerkgroepen en/of Sovon controleurs over 170 terreinen. Van het broedseizoen 2013 zijn in totaal de gegevens van 11.769 nestkasten ontvangen, hiervan waren er 9.121 bezet; de gemiddelde bezettingsgraad was dus 77,5%, 3% lager dan in 2012 (80,5%) maar bijna negen procent hoger dan in 2011 (69,7%).

Van 9.111 ingestuurde legfels zijn er, over alle soorten, 59.726 eieren gemeld, kwamen er 46.833 jongen uit en zijn er in totaal 40.527 uitgevlogen jongen gemeld.

Het broedseizoen van 2013 was totaal anders dan voorgaande jaren; door de lange aanhoudende kou zijn standvogels als Koolmees, Pimpelmees, Boomklever en Ringmus veel later met eileg begonnen. Maar niet alleen de eileg was vertraagd; de Kool- en Pimpelmezen hadden ook nog eens heel kleine legfelgroottes en slechte nestsuccesen.

De voorafgaande winter begon welliswaar warm maar werd vanaf half januari streng en leidde zo tot de koudste lente in 40 jaar en duurde tot half april. De vogels, die dan normaal al aan het broeden zijn, reageerden toen direct en de eerste eileg voor de Koolmees, Pimpelmees en in mindere mate de Boomklever, die al iets eerder begonnen was, komen vanaf 18 – 19 april pas goed op gang. Voor deze soorten maar ook andere standvogels als de Zwarte mees, Boomkruiper, Ringmus en Huismus is de gemiddelde datum waarop het eerste ei van het eerste legfel wordt gelegd dan ook recordlaag. Voor de meeste soorten is de gemiddelde eerste eidayum sinds 1986 / 1987 niet meer zo laat geweest. De strenge, lange winter en koude voorjaar heeft voor deze standvogels de klok van de gemiddelde eerste eileg als het ware 27 jaar teruggedraaid.

Het effect op de eerste eidayum van de trekvogels als Bonte vliegenvanger en Gekraagde roodstaart was veel kleiner. De eerste exemplaren van deze soorten komen rond midden april pas terug in Nederland en werden toen geconfronteerd met een net opstartende lente. Gemiddeld starten deze soorten pas begin mei met de eerste eileg en zelfs die eerste eileg was dit jaar wat

verlaat. De gemiddelde eerste eilegdatum van de eerste legfel van de Bonte vliegenvanger was 08 mei 2013; één van de laatste gemiddelde datums sinds 1997. De Gekraagde roodstaart begon gemiddeld op 12 mei 2013; laatgemiddeld en de laatste van de afgelopen tien jaar

Opvallend waren de slechte broedresultaten in 2013 van de Koolmees en Pimpelmees in tegenstelling tot andere standvogels als Boomklever, Zwarte mees en Afrikagangers als Bonte vliegenvanger en Gekraagde roodstaart. Die slechte broedresultaten uitten zich in de slechte nestsuccesen en kleine legfelgroottes.

Het gemiddelde nestsucces (percentage van de nesten dat minimaal één vliegvlug jong oplevert, berekend met behulp van de Mayfield-methode) voor de Koolmees was met 70,7%, het op één na het slechtste gemiddelde over de tijdreeks vanaf 1980. Ook het nestsucces van de Pimpelmees (80,2%) was zeer laag over de tijdreeks vanaf 1982. Als dit aan de slechte voedselsituatie, door het extreem koude voorjaar, zou liggen dan verwacht je dat andere soorten dezelfde effecten zouden ondervinden. Maar dat blijkt niet zo te zijn. Boomklever en Zwarte mees laten een tegenovergesteld beeld zien. Het gemiddelde nestsucces van de Boomklever (81,0%) en de Zwarte mees (95%) was hooggemiddeld over de laatste twintig jaar. De nestsuccesen van de wegtrekken-de soorten, Bonte vliegenvanger en Gekraagde roodstaart laten een normaal beeld zien. De gemiddelde nestsuccesen van deze twee soorten, respectievelijk 82,9% en 62,4%, zijn normaal over de laatste dertig jaar.

Ook hadden de Koolmees en Pimpelmees gemiddeld erg kleine eerste legfels! De gemiddelde legfelgrootte van de eerste legfels van de Koolmees was 7,56 eieren. Dit blijkt de op één na de kleinste legfelgrootte voor het eerste legfel te zijn over de reeks vanaf 1980. Voor de Pimpelmees (9,17 eieren) is het verreweg de kleinste gemiddelde legfelgrootte vanaf 1982. Voor beide soorten is het gemiddeld één heel ei minder dan het langjarig gemiddelde van resp. 8,5 en 10,2 eieren per legfel. De standvogels Boomklever en Zwarte mees laten ook hier een ander beeld zien. Voor beide soorten waren de gemiddelde legfelgroottes van de eerste legfels, van respectievelijk 7,13 en 8,0 eieren, heel gemiddeld over de laatste tien jaar. En ook de zomervogels Bonte vliegenvanger en Gekraagde roodstaart laten met gemiddelde legfelgroottes van, respectievelijk, 6,12 en 5,9 eieren een normaal beeld zien.

Voor 2014 staan grootse zaken op de agenda: 2014 is uitgeroepen tot jaar van de Spreeuw en daarvoor heeft Vogelbescherming Nederland honderd cameranestkasten beschikbaar gesteld die veel en gedetailleerde broedgegevens op moeten gaan leveren. Ook willen we "Nestkaart Light" groots gaan lanceren tijdens Beleeft de Lente. Hiermee willen we een nieuwe doelgroep gaan aanspreken om gegevens uit nestkasten aan te leveren: particulieren met een enkel nestkastje waarbij hopelijk ook meer gegevens binnenkomen uit gebieden die we nu niet dekken: stedelijk gebied en de Randstad en Zeeland.

Leo Ballering, januari 2014

2. Inleiding

Voor u ligt het vierde landelijke jaarverslag van NESTKAST (NEtwerk voor STudies aan nestKASTbroeders). Dit is het netwerk waarin amateur nestkastonderzoekers (controleurs en ringers), professionele nestkastonderzoekers (NIOO-KNAW, Nederlands Instituut voor Ecologie), het Vogeltrekstation (VT) en Sovon Vogelonderzoek Nederland bij elkaar komen voor het verzamelen en uitwisselen van gegevens, wetenswaardigheden en ervaringen op het gebied van nestkastenonderzoek. NESTKAST richt zich speciaal op kleine zangvogels (mezen, mussen, vliegenvangers, etc.) en enkele andere soorten waarvoor geen landelijke werkgroep voor gegevensinzameling is, zoals Bosuilen.

Op deze manier willen we het amateur nestkastenonderzoek naar een hoger plan tillen, willen we de inspanningen van talloze vrijwilligers beter gebruiken en de professionele instituten toegang geven tot meer gegevens en studiemateriaal voor het signaleren van trends in broedsucces en legbegin, en voor het beantwoorden van wetenschappelijke vragen.

In dit verslag wordt ingegaan op de belangrijkste broedparameters die we uit nestkastcontroles kunnen halen, te weten: de datum van de eerste eileg, broedsucces, legselgrootte en het percentage vervollegsels. Op deze parameters willen we de verschillende nestkastbroeders met elkaar vergelijken en ook analyseren of er geografische verschillen zijn. Van negen vogelsoorten waar we relatief veel gegevens van hebben (Koolmees, Pimpelmees, Zwarte Mees, Bonte Vliegenvanger, Gekraagde Roodstaart, Boomklever, Ringmus, Spreeuw en Holenduif en Bosuil) zullen we in detail op de resultaten ingaan terwijl we van twaalf andere vogelsoorten, waar we minder gegevens van hebben, wat meer globaal de resultaten zullen bespreken.

Daarnaast zijn er in dit verslag ook bijdrages van opmerkelijke zaken die zich op en rond de nestkasten voordeden.

Veel leesplezier!

Uitvliegende wilde eendepullen (H. F.)

3. Materiaal en methoden

Ook dit jaar heeft NESTKAST weer getracht alle in Nederland actieve nestkastwerkgroepen in beeld te krijgen. De nestkastenwerkgroepen zijn benaderd met de vraag om gegevens aan te leveren over het seizoen 2013. Dat kon via twee manieren:

- het Meetnet Nestkaarten van Sovon/CBS, onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring van de overheid, hetzij elektronisch via de Digitale Nestkaart (www.sovon.nl/nestkaart), hetzij via de papieren nestkaart (maar deze moeten eerst ingevoerd worden waarna de gegevens beschikbaar komen en dat is meestal te laat voor dit jaarverslag). Op een nestkaart worden per nest gedetailleerde gegevens per bezoeksdatum ingevuld.
- of via het zogenaamde "verzamelformulier", hierin kunnen minder gedetailleerde gegevens over meerdere nestkasten bij elkaar ingevoerd worden (MS-EXCEL file, zie Figuur 27 in de appendix voor een voorbeeld).

Om onderscheid te maken tussen beide gegevensbronnen wordt in de verdere tekst achter de gegevens die uit het verzamelformulier komen "(verzamel)" gezet; achter de gegevens afkomstig van Sovon Vogelonderzoek Nederland komt "(Sovon)". Bij beide soorten gegevens wordt, waar bekend, het aantal legfels vermeld als (n=..) waarbij n het aantal legfels is waarover dat getal cq. die parameter berekend is. Ook zijn de gegevens meegenomen van individuele Sovon waarnemers die een nestkaart hebben ingevuld waarop aangegeven stond dat er in een nestkast gebroed is.

De controleurs of nestkastwerkgroepen hebben geen instructies gekregen over de controlefrequentie of minimaal aan te leveren gegevens en hoefden deze gegevens ook niet aan te leveren. Het kwaliteitsoffer dat daarmee gebracht werd is voor lief genomen om een zo groot mogelijke en zo laagdrempelig mogelijke deelname te garanderen. Achter de gegevens die via het Sovon nestkaart binnen komen zit een degelijkere fouten- en kwaliteitscontrolesysteem, deze gegevens zijn dan ook gebruikt voor gedetailleerde berekeningen. In de toekomst hopen we beide gegevensbronnen te integreren.

3.1. Begripsbepaling

De definities van de verschillende parameters die in de resultaatsectie naar voren komen zijn:

Vervolglegsel: Officieel is de definitie van vervolglegfels: legfels van hetzelfde vrouwtje na een mislukt eerste legsel en tweede legfels zijn legfels van hetzelfde vrouwtje na een gelukt (minimaal één jong uitgevlogen) eerste legsel. Maar omdat er in een zeer beperkt aantal gevallen ringonderzoek is gedaan is niet precies bekend of een tweede legsel in dezelfde kast ook echt een tweede legsel van hetzelfde vrouwtje is. Daarom is de volgende definitie gehanteerd: vervolglegfels zijn die legfels waarvan de eerste eileg minimaal 30 dagen later is dan de allereerste eileg van die soort in dat jaar op hetzelfde terrein. De definitie is vooral om te voorkomen dat heel late broedsels nog "eerste legsel" genoemd worden en dat die dus heel sterk aan de gemiddelde legdatum trekken (die alleen voor de eerste legfels berekend wordt). Aan de andere kant kunnen we wel zeggen dat als er in een kast een broedsel uitgevlogen is en er komt dan opnieuw een legsel in die kast is dat vrijwel zeker een tweede broedsel (dus van hetzelfde vrouwtje).

Broedsucces: het broedsucces uit de verzamelformulieren is gedefinieerd als het aandeel van de gelegde eieren dat een uitgevlogen jong oplevert.

Nestsucces: Sovon definieert het nestsucces als het percentage van de nesten dat minimaal één vliegvlug jong oplevert, berekend met behulp van de Mayfield-methode (hiermee wordt gecorrigeerd voor de kans dat een mislukt nest wordt gevonden kleiner is dan de kans dat een succesvol nest wordt gevonden).

Vergelijking met eerdere rapporten

Let op! Dit rapport is een momentopname; het hele jaar komen er gegevens binnen. Vergelijkingen met getallen uit eerdere rapporten gaan dan ook niet altijd op omdat die getallen in de tussentijd aangepast kunnen zijn doordat er nieuwe gegevens binnen gekomen zijn.

Jonge spreeuwen, Jan Andries Wagenaar

Tabel 1: Overzicht van aangeleverde gegevens (legsels) per nestkastenwerkgroep of individuele waarnemer.

Naam werkgroep\Soort	Totaal	K	P	BVL	BKL	RM	BU	HOL	S	GR	ZR	H	GVL	Ka	BKR	R	GBS	W	Gla	WKW	MAT	KM	MaE
NIOO	1542	979	305	235	20						3												
VWG Het Gooi en Omstreken	1228	486	524	102	67		8	13	8	2	8		2	1	1	2			2	1	1		
IVN Barneveld	690	404	188	74	21			2			1												
Piet Pieterse, Assen	482	258	134	41	28	21																	
Vogelwacht Uden	420	220	91	61	27					8	2		1		1	2	7						
Dierecologie, R.U. Groningen	367	226	138							1								2					
Universiteit Antwerpen	320	191	125		4																		
Tosse bos en maas	267	101	98	12	19	3	1	19	2	1		2	3	2	3								1
VWG Berkelland	263	110	70	68	10	1			3	1													
IVN Hardenberg	246	109	64	55	6	1			2	3	1				1	2					1	1	
Ben Nijeboer	244	66	36	106	9	3	8	1	2	11									2				
Park De Efteling	208	29	114	30	2			23	4	1		4	1										
VWG Losser	196	105	25	44	10		1	1	8					2									
FNW Eastermar	195	47	30		1	97			11	6				3									
Vogelwacht Uffelte e.o.	182	87	26	60	6				1		1											1	
Hendrik Jan van der Es	166	115	34	13	4																		
VWG Wageningen	161	92	5	60	4																		
Leo Daanen	137	46	34	37	8		2	4		1				2	3								
H.O.V. RAALTE	131	41	22	6	1	49			5			5			1			1					
SBDV	130	64	12	38	14						2												
Jan Roijendijk, Mill	116	57	30	18	5	2				3					1								
VWG De Kempen	87	36	25		6		3	3	12					2									
Vogelwacht Noord Veluwe	88	37	31	18	2																		
VWG IVN Eys	83	63	19		1																		
Rusthof Amersfoort	82	40	11	18	8			3							1								1
VW Harderwijk Haspelbos	80	59	19	1	1																		
VWG 't Hökske	79	24	32	18	4						1												
Vogelwacht Akkerwoude e.o.	73	41	27		2				2	1													
J. Blaauw	69	41	17	9	2																		
Maarten Hageman	61	43	14		4																		
Gemeente Vaals	59	31	23			1			1			2	1										
Rene Oosterhuis	56	23	6	3	1	1			3	4		7	3			1		4					
Edese Bos	51	34	15	1	1																		
Natuurvereniging Wierhaven	47	35	12																				
VWG Oriolus (IVN Zeewolde)	47	28	15		2																	2	
Henk Oosterhuis	42	24	9	6	3																		
VWG IJhorst Staphorst e.o.	41	17	14	7												1				2			
VWG Golfclub de Batouwe	36	21	15																				
Vogelgroep Hemelum	32	13	11	4	1	1			1	1													
Stefan Sand	30	3	2									25											
F.M. Peters	29	2			1		8	11	5			1		1									
Joop Vogelzang	29	14	5	5	1								1			3							
Bennie Musters	25	12	7			5							1										
J. Vereijken	25					23	2																
Leo Reijnierse	21	14	5							1		1											
Hennie Brem	18	8	7		3																		
J. Dunnink	16				4						12												
Wim Corten	16						16																
J.J. Dumont	15	4	6			4		1															
L.J.J. Lennards	15	9	3	1	2																		
Christ Grootzwagers	11	6	5																				
Joost Wijnands	11						10			1													
W. Kulsdom	9						9																
Chris Klok	8						8																
Kees Steenvoorden	8	5	3																				
Kees van Kleef	8							5	2	1													
Joop Snijders	7	3	4																				
Mary Mombarg - Post	7						7																
UilenWerkGroepSchijndel	7						7																
F. Stam	6						6																
Durk Venema	5	1				2						2											
E. Brandenburg	2																2						
P. Bleijenberg	2						2																
W.F.G. Alblas	2	2																					
Anton Meenink	1						1																
Boena van Noorden	1		1																				
Dirk Zoetebier	1	1																					
Erwin Bruulsema	1						1																
P. Glas	1	1																					
Peter Te Morsche	1						1																
R. Dragstra	1																		1				
Grand Total	9143	4528	2468	1151	315	214	102	86	72	47	31	49	13	13	12	11	9	8	6	4	3	1	1

4. Resultaten broedseizoen 2013

In 2013 ontving NESTKAST gegevens van in totaal 69 deelnemende nestkastwerkgroepen en/of Sovon controleurs verdeeld over 169 terreinen. (voor een overzicht wie wat instuurde zie Tabel 1). De nestkastwerkgroepen blijken vooral in het zuiden, oosten en noorden van Nederland actief zijn (zie Figuur 1). Na een dipje in de laatste jaren lijkt het aantal deelnemers weer toe te nemen; het aantal terreinen is dit jaar spectaculair toegenomen.

NESTKAST terreinverspreiding over Nederland 2013

Figuur 1. Terreinverspreiding over Nederland en Vlaanderen.

4.1. Aantal kasten en bezettingsgraad

Van het broedseizoen 2013 zijn in totaal de gegevens van 11.769 nestkasten ontvangen, dat is weer minder dan in vorige jaren, zie Tabel 2. Van deze kasten waren er 9.672 bezet; de gemiddelde bezettingsgraad was dus 77,5% (verzamel) dat is ongeveer 3% lager dan in 2012 maar hoger dan in 2011 (64,0%) en 2010 (69,7%). Van 9.111 ingestuurde legsels zijn er, over alle soorten, 59.726 eieren gemeld, kwamen er 46.833 jongen uit en zijn er in totaal 40.527 uitgevlogen jongen gemeld.

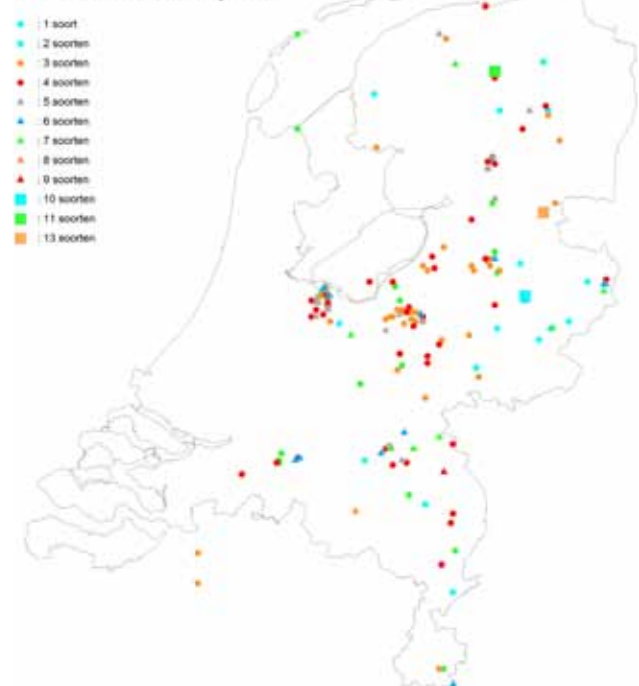
4.2. Soortenrijkdom

Uit de gegevens van de verzamelformulieren is ook de soortenrijkdom per geïnventariseerd terrein te berekenen. In de stippenkaart (Figuur 2) is te zien over hoeveel soorten van elk gebied er gegevens zijn ingeleverd via het verzamelformulier. Het hoogste aantal soorten is dertien en die werden aangetroffen in de nestkas-

Tabel 2. aantallen deelnemers en terreinen voor NEST-KAST

	2009	2010	2011	2012	2013
deelnemers	76	64	59	61	70
terreinen	137	135	144	141	170
nestkasten	6.591	15.231	14.808	11.945	11.769

NESTKAST 2013: aantal soorten per terrein

Figuur 2. Soortenrijkdom per gebied (verzamel).

ten op Collendoorn, gemeente Hardenberg door IVN Hardenberg. Elf soorten werden aangetroffen en doorgegeven door Rene Oosterhuis uit Nuis, Gemeente Marum.

Er zijn broedgevallen van maar liefst 22 soorten gemeld (zie Tabel 3; zie ommezijde). Op een paar soorten wordt in de rest van het verslag wat dieper ingegaan: Koolmees, Pimpelmees, Bonte Vliegenvanger, Boomklever, Ringmus, Spreeuw, Zwarte Mees, Gekraagde Roodstaart, Holenduif en Bosuil omdat hiervan de meeste gegevens zijn binnengekomen of waarvan in heel Nederland de kans groot is om die in de nestkast te krijgen. Van een aantal andere soorten waar minder gegevens zijn binnengekomen zal korter worden ingegaan.

Het is verheugend dat er van Ringmus en Gekraagde Roodstaart steeds meer gegevens binnenkomen. Helaas komen er van de Holenduif en Zwarte Mees steeds minder gegevens binnen.

4.3. Koolmees

Van de Koolmees zijn de meeste gegevens binnengekomen (uit 156 gebieden): in het totaal is over 4.515

Tabel 3: Totalen en gedetailleerde gegevens per soort (alle gegevens)

Soort	Aantal legfels		Aantal eieren*		Aantal uitgekomen*		Aantal uitgevlogen*		Broed-succes (%)
	1e	2e	1e legsel	2e legsel	1e legsel	2e legsel	1e legsel	2e legsel	
Koolmees	4089	426	27709	2589	21380	1786	18165	1344	65,5
Pimpelmees	2345	112	18918	704	15328	475	13447	364	71,2
Bonte Vliegenvanger	1142	5	5550	14	4469	4	4096	3	73,3
Boomklever	312	3	1899	22	1583	21	1447	21	76,2
Ringmus	130	83	627	459	500	354	476	358	75,9
Bosuil	102		116		55		30		25,9
Spreeuw	71	0	217		190		158		72,8
Holenduif	86	NVT	52		46		42		80,8
Zwarte Mees	23	8	190	59	153	53	143	48	95
Gekraagde Roodstaart	43	3	141	16	99	12	96	12	68,1
Kauw	13	0	35		26		26		74,3
Grauwe Vliegenvanger	12	1	25	4	18	4	14	4	66,6
Boomkruiper	12	0	54		39		39		72,2
Glanskop	6	0	29		22		14		48,3
Winterkoning	8	0	16		10		10		62,5
Roodborst	10	1	55	5	35	5	24	5	43,6
Huismus	32	17	67	77	45	66	43	48	64,2
Grote Bonte Specht	9	0	33		20		17		51,5
Witte Kwikstaart	4	0	19		15		13		68,4
Matkop	3	0	25		20		20		80

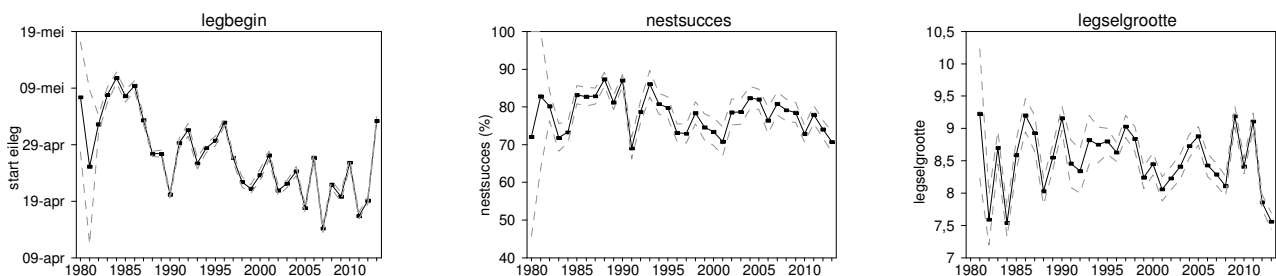
* Let wel, niet van alle legfels zijn gegevens over het aantal eieren en/of uitgevlogen jongen ontvangen. Legselgrootte en ander parameters kunnen dus niet rechtstreeks uit deze tabel berekend worden.

legfels informatie ontvangen daarvan werden er 4.089 aangeduid als eerste legsel en 426 als vervolglegsel. Van 263 legfels zijn geen nadere details ontvangen. Van die nestkasten die daarop gecontroleerd zijn is het vervolglegselpercentage (# vervolglefels / # eerste legfels = $418 / 3826 =$) 10,9%. Het gemiddelde broedsucces van de Koolmees was 65,5% (verzamel) voor de eerste legfels en 51,5% (verzamel) voor de vervolglefels. Het gemiddelde nestsucces (zie voor de verschillen in definitie hoofdstuk 2.1) was 70,7% (sovon $n=1.389$ legfels), dat is het op één na het slechtste gemiddelde (slechtste was 69,0% in 1991) nestsucces over de tijdreeks vanaf 1980 (zie Figuur 3).

In het totaal zijn er 30.298 eieren gemeld; 27.709 voor de eerste legfels en 2.589 voor de vervolglefels (verzamel), zijn er 23.166 jongen uitgekomen; 21.380 (77,2%) van de eerste legfels en 1.786 (69,0%) van de vervolglefels en zijn er 19.499 jongen uitgevlogen; 18.165 (85,0%) van de eerste legfels en 1.344 (75,3%) van de vervolglefels (verzamel). De gemiddelde leg-

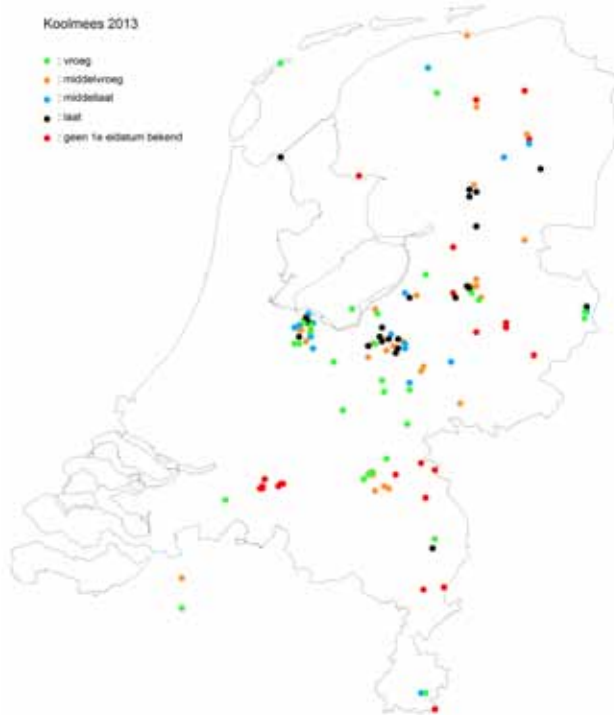

Koolmees voor invlieggat (Henri Bouwmeester)

Figuur 3. Grafieken van legbegin, nestsucces en legselgrootte voor de Koolmees van 1980-2013 (gegevens Meetnet Nestkaarten, Sovon/CBS).

Figuur 4. Geografische verdeling van de allereerste eilegdatum van de Koolmees over de gebieden Nederland en Vlaanderen.

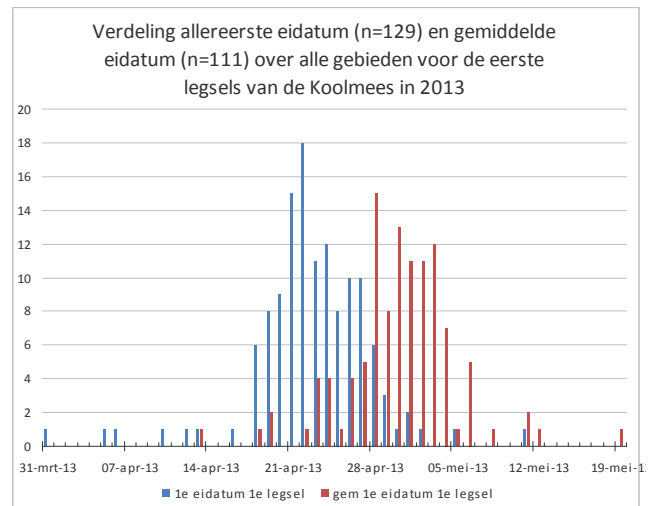
selgrootte van de eerste Koolmeeslegels was 6,09 eieren (verzamel, $n=4.546$ legfels) of 7,56 eieren voor de eerste legfels (Sovon, $n=1.404$ legfels) en 6,07 eieren (verzamel, $n=426$ legfels) voor de vervolglegfels. Dit blijkt de op één na de kleinste legfelgrootte voor het eerste legfel te zijn over de reeks vanaf 1980 met een langjarig gemiddelde van 8,5 eieren (zie Figuur 3), alleen in 1984 was het gemiddelde met 7,54 nog iets kleiner. Gemiddeld vlogen er per nest 7,01 jongen uit (Sovon, $n=808$).

De gemiddelde eerste eilegdatum van het eerste legfel was extreem laat; op 4 mei (dag 124, $n=1.488$) dat is maar liefst veertien dagen later dan in 2012 (10 april) en zeventien dagen later dan in 2011 (07 april). Sinds 1986 is de gemiddelde eerste eileg niet meer zo laat geweest. Het koude voorjaar zette dat gemiddelde dus

4.4. Pimpelmees

Van de Pimpelmees zijn, na de Koolmees, de meeste gegevens binnengekomen (uit 150 gebieden): in het totaal is over 2.457 legfels informatie ontvangen waarvan werden er 2.345 aangeduid als eerste legfel en 112 als vervolglegfel (verzamel). Van 207 legfels zijn geen nadere details ontvangen. Van die nestkasten die daarop gecontroleerd zijn is het vervolglegfelpercentage ($\#$ vervolglegfels / $\#$ eerste legfels = $112 / 2152 =$) 5,2%.

Het gemiddelde broedsucces van de Pimpelmees was 71,2% (verzamel) voor de eerste legfels en 51,7% (verzamel) voor de vervolglegfels, het gemiddelde nestsucces was 80,2% (Sovon, $n=955$ legfels) en dat is zeer

Figuur 5. Verdeling allereerste en gemiddelde eilegdatum van de eerste Koolmeeslegfels.

27 jaar terug (zie Figuur 3).

De allereerste eileg van 2013 voor de Koolmees was op 31 maart 2013 en werd door het Nederlands Instituut voor Ecologie (NIOO) gemeld in het Warnsborn-Westerheide bij Arnhem Ede (Figuur 4).

Op 22 april begonnen in de meeste gebieden de eerste Koolmezen met leggen (zie Figuur 5). Duidelijk is te zien dat er vóór 18 april incidenteel met de eileg begonnen werd, maar daarna de eileg pas goed op gang kwam.

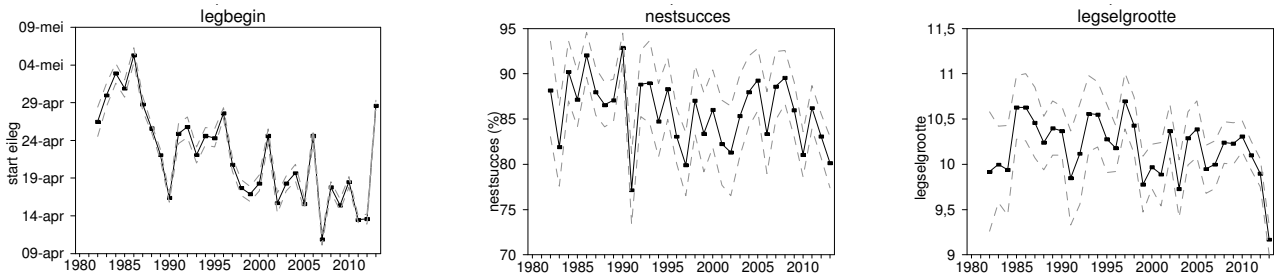
De geografische verdeling van de eerste eileg is te zien in Figuur 4. Hiervoor zijn de, door de nestkastwerkgroepen of individuele controleur, aangeleverde datums van de eerste eileg per gebied verdeelt over 'vroegste 25%', 'middel vroegste' (vroegste 26-50%), 'middel late (51-75%)' en 'late' (laatste 25%) terreinen en met gekleurde stippen aangegeven.

De verdeling van de eerste en het gemiddelde eilegdatum van de eerste legfels van de Koolmezen over alle gebieden is te zien in Figuur 5 (let op! dit is dus niet de gemiddelde eerste eilegdatum maar de allereerste eilegdatum per gebied en dus ook niet per nestkast). Duidelijk is te zien dat in het midden van Nederland het overgrote deel van de vroegste en middel vroegste legfels zijn gevonden.

laag over de tijdreeks vanaf 1982 (zie Figuur 6), alleen in 1991 en 1997 was het nestsucces slechter.

In het totaal zijn er 19.622 eieren gemeld (verzamel); 18.918 voor de eerste legfels en 704 voor de vervolglegfels. Van deze eieren zijn er in totaal 15.803 uitgekomen, 16.328 (81,1%) van de eerste legfels en 475 (67,5%) van de vervolglegfels en zijn er 13.811 jongen uitgevlogen (verzamel); 13.447 (87,7%) van de eerste legfels en 364 (76,6%) van de vervolglegfels.

De gemiddelde legfelgrootte van de eerste Pimpelmeeslegfels 8,84 eieren (verzamel, $n=2.138$ legfels) of 9,17 eieren voor de eerste legfels (Sovon, $n=946$ legfels) en 6,28 eieren (verzamel, $n=112$ legfels) voor de vervolglegfels. Dit Sovongetal is verreweg de kleinste ge-

Figuur 6. Grafieken van legbegin, nestsucces en legselgrootte voor de Pimpelmees van 1980-2013 (gegevens Meetnet Nestkaarten, Sovon/CBS).

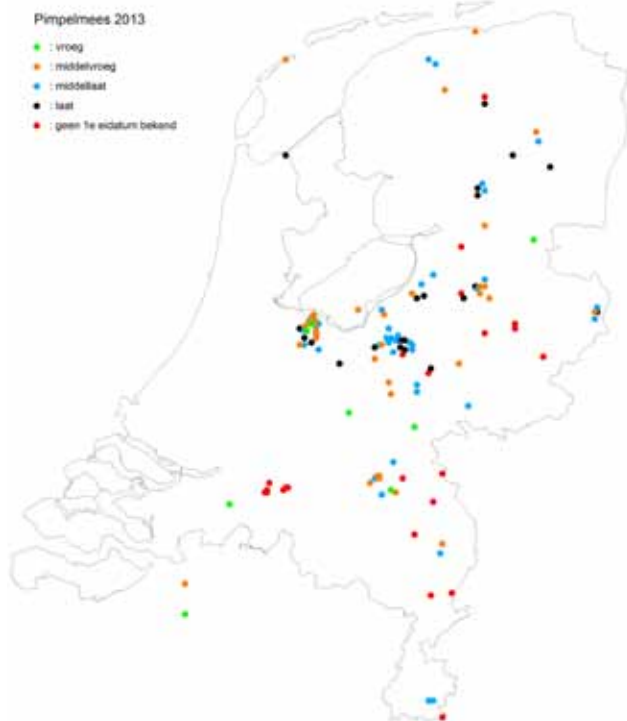
middelste legselgrootte vanaf 1982 en gemiddeld een heel ei minder dan het langjarig gemiddelde van 10,2 eieren (periode 1982 tot 2009, zie Figuur 6). Gemiddeld vlogen er per nest 8,24 jongen uit (Sovon, n=638). De gemiddelde eerste eilegdatum van de eerste legfels was, net als bij de Koolmees, extreem laat; op 30 april (dag 120, n=1.005, Figuur 6). Dat is de laatste gemiddelde eerste eilegdatum sinds 1986 (sovon) en 15 dagen later dan vorig jaar.

Op 23 april begonnen in de meeste gebieden de eerste Pimpelmezen met leggen (zie Figuur 5). Duidelijk is te zien dat er vóór 19 april incidenteel met de eileg begonnen werd, maar daarna de eileg pas goed op gang kwam. Dit is ongeveer gelijk aan de datum dat ook de Koolmezen massaal begonnen (18 april).

De allereerste eileg van 2013 voor de Pimpelmees was op 01 april 2013 en werd gemeld vanaf het ter-

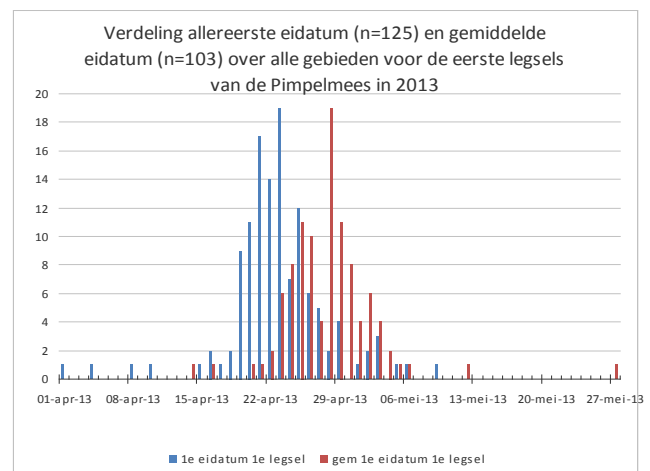
Gekleurde pimpeljong (Germ de Vries)

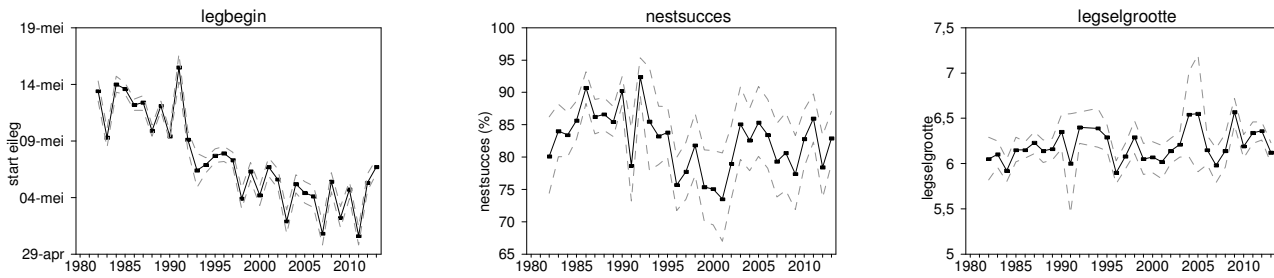
Figuur 7. Geografische verdeling van de allereerste eilegdatum van de Pimpelmees over de gebieden in Nederland en Vlaanderen.

rein Collendoorn, gemeente Hardenberg door de IVN Hardenberg (Figuur 7).

Voor de Pimpelmees lijkt er dit jaar geen patroon te zitten in de geografische verdeling van de allereerste eileg. De verdeling van de allereerste en de gemiddelde eilegdatum van het eerste legsel over alle gebieden is te zien in Figuur 8.

Figuur 8. Verdeling allereerste eilegdatum van de eerste Pimpelmeeslegfels.

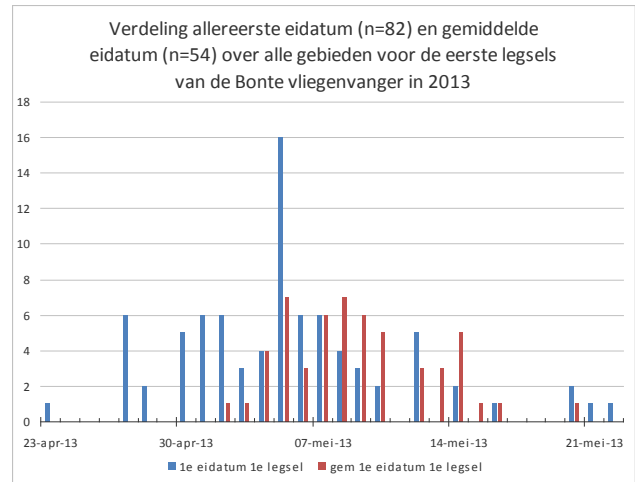
Figuur 9. Grafieken van legbegin, nestsucces en legselgrootte voor de Bonte Vliegenvanger van 1982-2013 (gegevens Meetnet Nestkaarten, Sovon/CBS).

4.5. Bonte Vliegenvanger

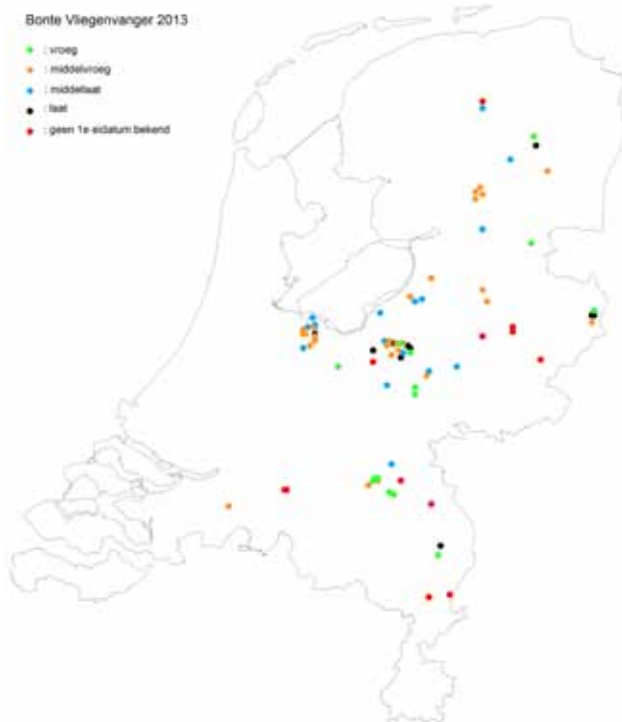
Van de Bonte Vliegenvanger zijn relatief veel gegevens binnengekomen; in het totaal is over 1.147 legfels informatie ontvangen (uit 95 gebieden) daarvan werden er 1.142 aangeduid als eerste legsel en 5 als vervolglegsel. Van 152 legfels werden geen nadere details ontvangen. Van die nestkasten die daarop gecontroleerd zijn is het vervolglegselfpercentage ($\#$ vervolglegfels / $\#$ eerste legfels = $5 / 1142 =$) 0,43%.

Het gemiddelde broedsucces van de Bonte Vliegenvanger was 73,3% (verzamel) voor de eerste legfels en 60,0% voor de vervolglegfels, het gemiddelde nestsucces was 82,9% (Sovon, $n=423$ legfels) en dat is gemiddeld over de reeks sinds 1983 (zie Figuur 9).

In het totaal zijn er 5.564 eieren gemeld (verzamel); 5.550 voor de eerste legfels en 14 voor de vervolglegfels. Van deze eieren zijn er in totaal 4.473 uitgekomen, 4.469 (80,5%) van de eerste legfels en 4 (28,6%) van de vervolglegfels en zijn er 4.328 jongen uitgevlogen

Figuur 10. Verdeling allereerste en gemiddelde eilegdatum van de eerste Bonte vliegenvangerlegfels.

Figuur 11. Geografische verdeling van de allereerste eilegdatum van de Bonte vliegenvanger over de gebieden in Nederland.

Bonte vliegenvanger vrouwtje op net gekraakt nest van een Koolmees (Henri Bouwmeester)

(verzamel); 4.096 (91,7%) van de eerste legfels en 3 (75,0%) van de vervolglegfels.

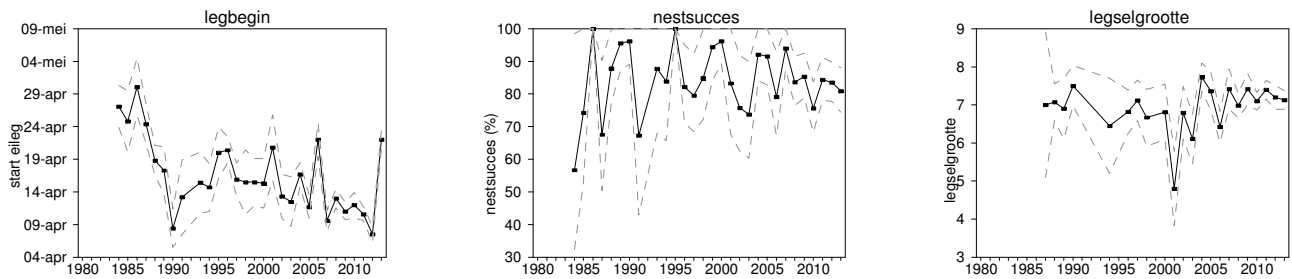
De gemiddelde legfelgrootte van de eerste Bonte Vliegenvangerlegfels was 5,61 eieren (verzamel, n=990) of 6,12 eieren voor de eerste legfels (Sovon, n=413 legfels, zie Figuur 9) en 2,8 eieren (verzamel, n=5) voor de vervolglegfels. Dit blijkt een gemiddelde legfelgrootte voor de eerste legfels te zijn. Gemiddeld vlogen er per nest 5,72 jongen uit (Sovon, n=299).

De gemiddelde eerste eilegdatum van de eerste legfel was 08 mei (dag 128; n=430) dat is één van de laatste gemiddelde datums sinds 1997 en niet in lijn met de

vervroeging die tot 2011 aan de gang was.

De verdeling van de allereerste en gemiddelde eilegdatum van de eerste legfels per gebied is te zien in Figuur 10. De eileg komt in de laatste week van april aarzelend op gang en op 5 mei beginnen in de meeste gebieden de eerste legfels. De allereerste eileg voor de Bonte Vliegenvanger was op 23 april 2013 en werd gemeld vanaf Gelderheide, Gemeente Horst a/d Maas van de VWG 't Hökske (Figuur 10).

De geografische verdeling van de eerste eileg is te zien in Figuur 11. Hierbij valt op dat de vroegste legfels begonnen werden in het midden en noorden van het land.

Figuur 12. Grafieken van legbegin, nestsucces en legfelgrootte voor de Boomklever van 1984-2013 (gegevens Meetnet Nestkaarten, Sovon/CBS).

4.6. Boomklever

Van de Boomklever zijn ook relatief veel gegevens binnengekomen (uit 85gebieden). In het totaal is over 315 legfels informatie ontvangen waarvan werden er 312 aangeduid als eerste legfel en drie (0,96%) als vervolglegfel. Van 36 (eerste) legfels zijn geen nadere details ontvangen. Het gemiddelde broedsucces van de Boomklever was 76,2% (verzamel) voor de eerste legfels en 95,4% voor de vervolglegfels, het gemiddelde nestsucces was 81,0% (sovon, n=151) en dat is hooggemiddeld over de laatste twintig jaar (zie Figuur 12).

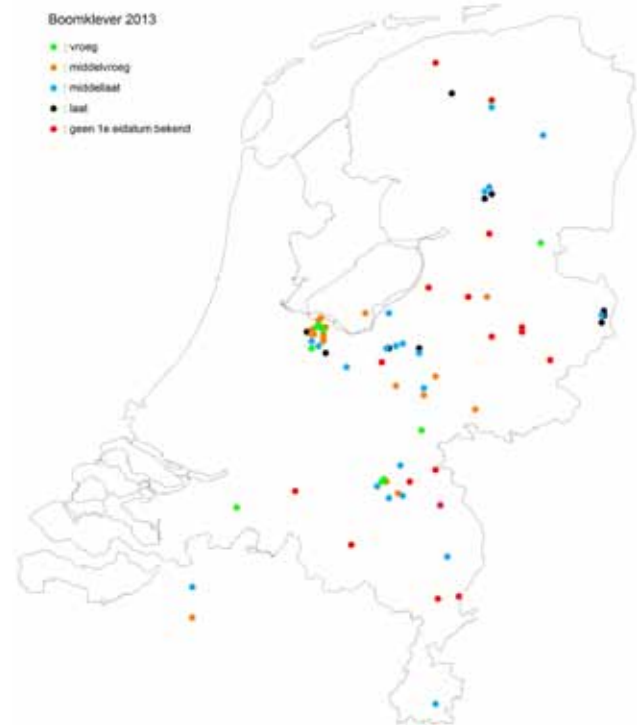
In het totaal zijn er 1.921 eieren gemeld (verzamel); 1.899 voor de eerste legfels en 22 voor de vervolglegfels. Van deze eieren zijn er in totaal 1.604 uitgekomen, 1.583 (83,4%) van de eerste legfels en 21 (95,4%) van

de vervolglegfels en zijn er 1.468 jongen uitgevlogen (verzamel); 1.447 (91,4%) van de eerste legfels en 21 (100%) van de vervolglegfels.

De gemiddelde legfelgrootte van de eerste Boomkleverlegfels was 6,88 eieren (verzamel, n=276) of 7,13 eieren

Nest met 10 Boomkleverjongen waarvan 1 dood (Germ de Vries)

Figuur 13. Geografische verdeling van de allereerste eilegdatum van de Boomklever over de gebieden in Nederland en Vlaanderen.

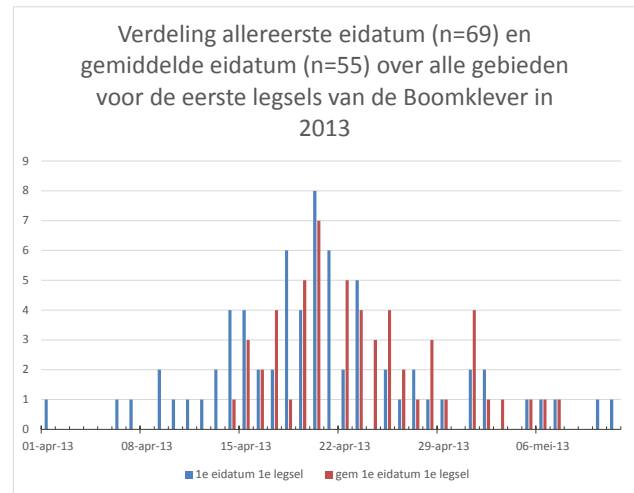

voor de eerste legfels (Sovon, n=152) en 7,33 eieren (verzamel) voor de vervolglegfels. De legfelgrootte van de eerste legfels blijkt heel gemiddeld over de laatste tien jaar (zie Figuur 12). Gemiddeld vlogen er per nest 6,21 jongen uit (Sovon, n=101).

De gemiddelde eerste eileg van de eerste legfel was 23 april (dag 113, n= 154, sovon); dat is vijftien dagen later dan vorig jaar en de laatste datum (samen met 2006) sinds 1987.

De geografische verdeling van de eerste eileg is te zien in Figuur 13. Voor de Boomklever lijken uit het midden van het land te komen.

De verdeling van de allereerste en gemiddelde eilegdatum van de eerste legfels over alle gebieden is te zien in Figuur 14. De allereerste eileg van de Boomklever was op 01 april 2013 vanaf de Molenheide in Mill (NBr) door Jan Roijendijk (Figuur 14).

Figuur 14. Verdeling allereerste eilegdatum van de eerste Boomkleverlegfels.

4.7. Ringmus

Van de Ringmus zijn er gegevens van 213 legfels in nestkasten binnengekomen uit 17 gebieden; 130 eerste legfels en 83 vervolglegfels (verzamel). Van zeven legfels zijn geen nadere gegevens binnengekomen. Van die nestkasten die daarop gecontroleerd zijn is het vervolglegfelpercentage (# vervolglegfels / # eerste legfels = 130 / 83 =) 63,8%. Die 213 legfels vormen een goede basis om uitspraken te doen over broedsucces en legfelgrootte. Het broedsucces uit deze kasten was 75,9% voor de eerste legfels en 78,0% voor de vervolglegfels (verzamel), het nestsucces was met 87,8% (sovon, n=74) hoog gemiddeld.

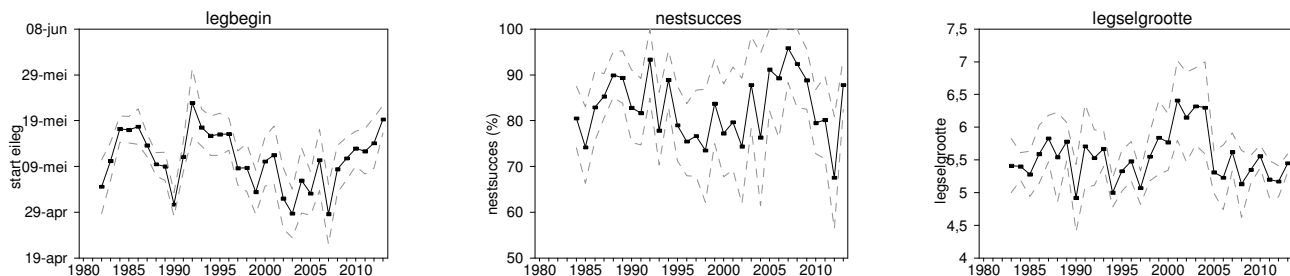
In het totaal zijn er 1.086 eieren gemeld (verzamel); 627 voor de eerste legfels en 459 voor de vervolglegfels. Van deze eieren zijn er in totaal 854 uitgekomen, 500 (79,7%) van de eerste legfels en 354 (77,1%) van de vervolglegfels en zijn er 834 jongen uitgevlogen (verzamel); 476 (95,2%) van de eerste legfels en 358 (99,8%) van de vervolglegfels.

De gemiddelde legfelgrootte van de eerste legfels is 5,10

eieren per legfel voor de eerste legfels en 5,53 eieren voor de vervolglegfels (verzamel). De gemiddelde legfelgrootte van de eerste legfels van de Ringmus was 5,45 eieren (Sovon, n=203, zie Figuur 15). Dat is een gemiddelde legfelgrootte voor de Ringmus als we over de langjarige reeks vanaf 1981 bekijken.

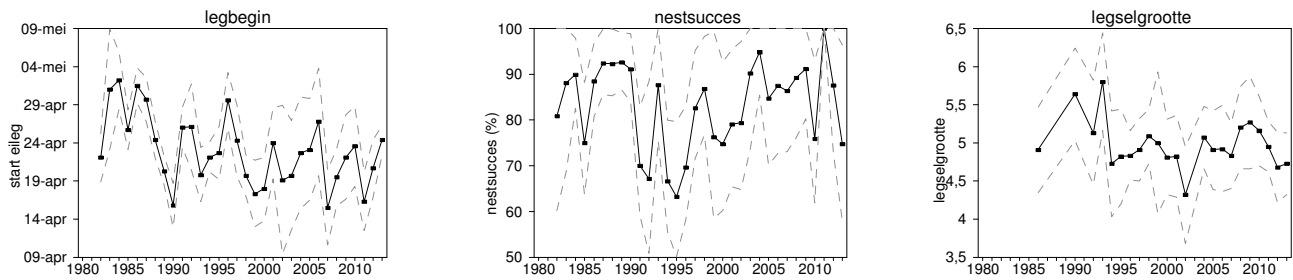
De gemiddelde eerste eilegdatum van het eerste legfel is 10 mei (dag 140, n= 214, sovon, Figuur 15). Dat legbegin is extreem laat in de reeks vanaf 1983 en alleen 1992 was later. Al jaren roepen we hier op voor meer gegevens om de broedbiologie van deze soort beter te volgen. Het aantal nesten dat dit jaar bij Sovon ingestuurd wordt ligt normaal rond de 100-120, dit jaar kwamen er voor het eerst meer dan 200 nestkaarten binnen! Maar let op... Deze soort is erg gevoelig voor verstoring in de eilegfase als er 's morgens en 's middags de nestkast gecontroleerd wordt, daarom wordt met klem aangeraden alleen 's avonds de kasten te controleren.

De allereerste eileg van 2013 was voor de Ringmus 22 april 2013 vanaf de Molenheide in Mill (NBr) door Jan Roijendijk.

Figuur 15. Grafieken van legbegin, nestsucces en legfelgrootte voor de Ringmus van 1983-2013 (gegevens Meetnet Nestkaarten, Sovon/CBS).

Figuur 16. Grafieken van legbegin, nestsucces en legselgrootte voor de Spreeuw van 1983-2013 (gegevens Meetnet Nestkaarten, Sovon/CBS).

4.8. Spreeuw

Van de Spreeuw zijn er gegevens van 72 legfels in nestkasten binnengekomen (uit 22 gebieden); 71 eerste legfels en géén vervollegsel (verzamel). Van achttien nesten werden geen nadere gegevens ontvangen. Het broedsucces uit deze kasten was 72,8% (verzamel), het nestsucces was 74,7% (Sovon, n=30), laaggemiddeld over de tijdreeks vanaf 1982.

In het totaal zijn er 220 eieren gemeld (verzamel) allen voor de eerste legfels. Van deze eieren zijn er in totaal 190 uitgekomen (87,6%) en zijn er 158 jongen uitgevlogen (verzamel, 83,2%). De gemiddelde legselgrootte van de eerste legfels was 4,09 eieren per legsel. Die legselgrootte is kleiner dan de gemiddelde legselgrootte van de eerste legfels uit de gegevens van Sovon van ongeveer 4,7 eieren per legsel (Sovon, n=33, Figuur 16). Gemiddeld vlogen er 4,2 jongen per nest uit (Sovon, n=20).

De allereerste eileg van 2013 voor de Spreeuw was op 15 april 2013 en werd gemeld vanaf het terrein Collen-

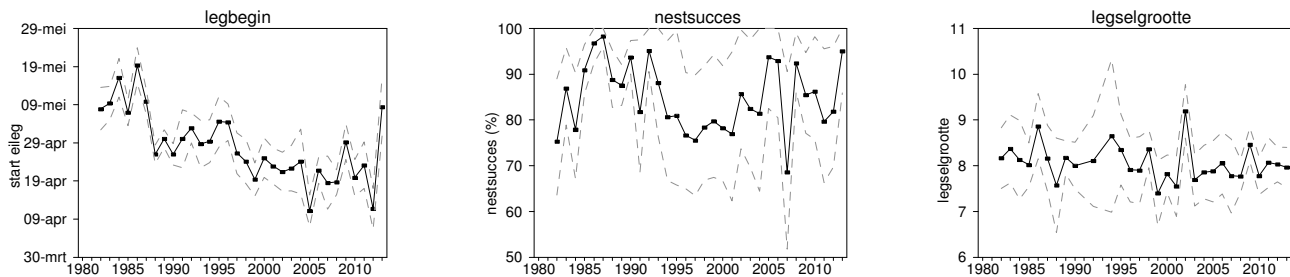

Figuur 17. Geografische verdeling van de allereerste eilegdatum van de Spreeuw over de gebieden in Nederland en Vlaanderen.

doorn, gemeente Hardenberg door de IVN Hardenberg. De gemiddelde datum waarop het eerste ei gelegd werd is 25 april (dag 115, n= 37, sovon); laatgemiddeld in de langjarige reeks sinds 1984 en zeker over de laatste zeventien jaar (zie Figuur 16).

De geografische verdeling van de eerste eileg is te zien in Figuur 17. Voor de Spreeuw lijken de vroegste legfels uit het midden en noorden van het land te komen, maar het aantal gegevens is eigenlijk te beperkt om hier een goede uitspraak over te doen. Meer gegevens zijn daarom zeer gewenst in de komende jaren. We hopen dat het Jaar van de Spreeuw in 2014 meer aandacht voor deze soort oplevert en daarmee veel meer informatie (zie ook paragraaf 6.5)!

Figuur 18. Grafieken van legbegin, nestsucces en legselgrootte voor de Zwarte Mees van 1981-2013 (gegevens Meetnet Nestkaarten, Sovon/CBS).

4.9. Zwarte Mees

Van de Zwarte mees zijn in totaal gegevens over 31 legfels ontvangen uit 15 gebieden; daarvan werden er 23 aangeduid als eerste legfel en acht (34,8%) als vervolglegfel. Van alle legfels werden details ingestuurd.

Het gemiddelde broedsucces van de Zwarte mees was 75,3% (verzamel) voor de eerste legfels en 81,4% voor de vervolglegfels; het gemiddelde nestsucces was 95% (n=27, sovon); hooggemiddeld in de langjarige reeks vanaf 1982 (zie Figuur 18).

In het totaal zijn er 249 eieren gelegd (verzamel); 190 voor de eerste legfels en 59 voor de vervolglegfels (verzamel), zijn er 206 jongen uitgekomen: 153 (80,5%) van de eerste legfels en 53 (89,8%) van de vervolglegfels en zijn er 191 jongen uitgevlogen; 143 (93,5%) van de eerste legfels en 48 (90,6%) van de vervolglegfels. De gemiddelde legfelgrootte van de eerste Zwarte meeslegels was 8,26 eieren (verzamel, n=23) of 8,0 eieren voor de eerste legfels (Sovon, n=26) en 7,38 eieren (verzamel, n= 8) voor de vervolglegfels. Dat sovon getal voor de eerste legfels is gemiddeld over de langjarige tijdreeks (zie Figuur 18). Gemiddeld vlogen er per nest 7,0 jongen uit (Sovon, n=22).

De gemiddelde eerste eilegdatum van de eerste legfel was 9 mei (dag 129, n=27, sovon) dat is, net als de Kool- en Pimpelmees de laatste gemiddelde eerste eilegdatum sinds 1987 (meetperiode vanaf 1981, zie Figuur 18).

De allereerste eileg van 2013 voor de Zwarte Mees was op 16 april 2013 en werd gemeld uit gebied Drakenburgh Baarn waar de VWG Het Gooi en omstreken onderzoek doet.

Hoewel er een effect zal zijn van het slechte broedseizoen toch is het aantal legfels van de Zwarte Mees dat

werd ingestuurd tot nu toe verreweg het laagste over de afgelopen vijf jaar (zie Tabel 4). Het is dus ook heel goed mogelijk dat het een reflectie is van de afname van de Zwarte Mezen in Nederland (ongeveer 60% afname van de broedvogelpopulatie in de laatste 30 jaar). Het zou mooi zijn als we voor deze soort in de toekomst meer informatie zouden ontvangen zodat er betere uitspraken over trends gedaan kunnen worden.

Tabel 4. Binnengekomen gegevens Zwarte Mees.

	2009	2010	2011	2012	2013
legfels	65	75	68	57	31
terreinen	19	13	20	18	15

Zwarte Mees (Jan van der Geld)

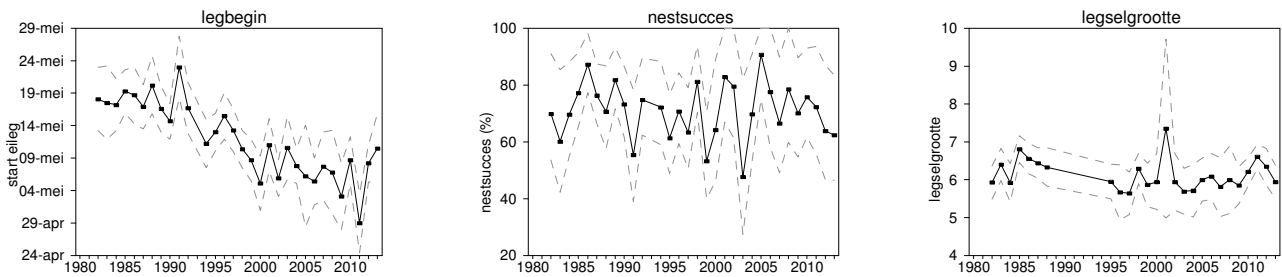
4.10. Gekraagde Roodstaart

Van de Gekraagde Roodstaart zijn gegevens binnengekomen uit 16 gebieden: in het totaal is over 46 legfels informatie ontvangen, 43 eerste legfels en drie vervolglegfels (6,5%). Van twintig legfels werden geen nadere details ontvangen.

Het gemiddelde broedsucces van de Gekraagde Roodstaart was 68,1% (verzamel), voor de eerste legfels en 75%

voor de vervolglegfels; het gemiddelde nestsucces was 62,4% (sovon, n=28) en dat is gemiddeld over de laatste dertig jaar (zie Figuur 19).

In het totaal zijn er 157 eieren gelegd (verzamel); 141 voor de eerste legfels en 16 voor de vervolglegfels (verzamel), zijn er 111 jongen uitgekomen: 99 (70,2%) van de eerste legfels en 12 (75%) van de vervolglegfels en

Figuur 19. Grafieken van legbegin, nestsucces en legselgrootte voor de Gekraagde Roodstaart van 1981-2013 (gegevens Meetnet Nestkaarten, Sovon/CBS).

zijn er 108 jongen uitgevlogen; 96 (81,8%) van de eerste legfels en 12 (100%) van de vervollegfels. De gemiddelde legselgrootte van de eerste Gekraagde Roodstaartlegfels was 6,13 eieren (verzamel, n=23) en 5,33 voor de vervollegfels of 5,9 eieren voor de eerste legfels (Sovon, n=34). Dit is een gemiddelde legselgrootte van het eerste legsel van de laatste 20 jaar die verder opvallend constant leek maar de laatste jaren iets lijkt toe te nemen (sovon, Figuur 19). Het gemiddeld aantal uitgevlogen jongen was 5,9 per legsel (sovon, n=25). De gemiddelde eerste eileg van de eerste legsel was 12 mei (dag 132, n=38, sovon) is, laatgemiddeld en de laatste van de afgelopen tien jaar (Figuur 19). De allereerste eileg van 2013 voor de Gekraagde Roodstaart was op 25 april 2013 en werd gemeld uit terrein Tietjerksteradeel - Eastermar door FNW Eastermar (Figuur 20). Doordat we eigenlijk te weinig nestkastgegevens van de Gekraagde roodstaart binnen krijgen zijn er geen echte duidelijke geografische verschillen in eerste legdatum te zien (Figuur 20).

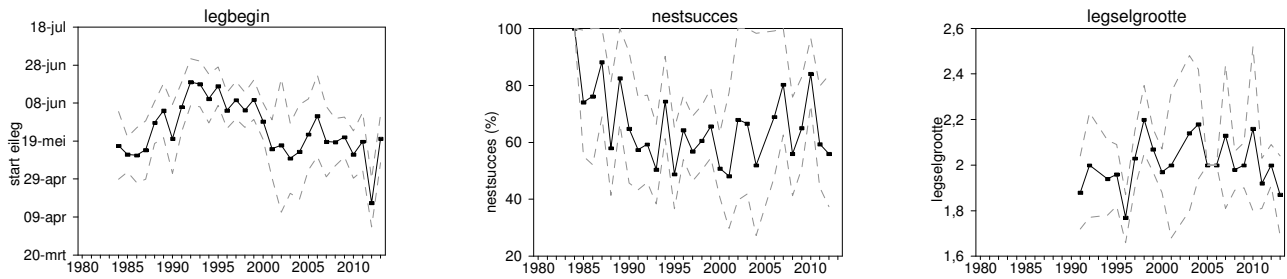
Het zou mooi zijn als we voor deze soort in de toekomst meer informatie zouden ontvangen zodat er betere uitspraken over trends gedaan kunnen worden. Deze soort geeft de voorkeur aan grotere invlieggaten waardoor er meer licht in de nestkast valt en ook is het opvallend dat ze in hele rotte nestkasten broeden, dus laat vooral hangen die oude kasten!

Figuur 20. Geografische verdeling van de allereerste eilegdatum van de Gekraagde Roodstaart over de gebieden in Nederland en Vlaanderen.

Gezenderde vrouw Gekraagde Roodstaart (Germ De Vries)

Figuur 21. Grafieken van legbegin, nestsucces en legselgrootte voor de Holenduif van 1983-2013 (gegevens Meetnet Nestkaarten, Sovon/CBS).

4.11. Holenduif

Peter Alblas geeft verder in het NESTKAST jaarverslag over 2011 een mooi overzicht van zijn onderzoek aan Holenduiven in Maastricht, omdat hij het niet eens was met hoe deze soort in de jaren daarvoor gerapporteerd werd. Voor een soort als de Holenduif zijn de eerste eilegdatum en de verhouding eerste en vervollegsels eigenlijk vreemde parameters want ze kunnen wel vijf legsels per jaar leggen! Ook worden legsels vaak niet lang genoeg gevolgd waardoor cijfers over nestsucces en broedsucces moeilijk op waarheid te schatten zijn. In de analyse van de cijfers hieronder worden dus ook alle nesten op een hoop geveegd.

Van de Holenduif zijn gegevens binnengekomen van 86 legsels in nestkasten (uit 20 gebieden); Deze werden aangeduid als 81 eerste legsels en 5 vervollegsels (verzamel) maar worden hier dus op een hoop gegooid. Van 58 legsels zijn, evenwel, geen nadere gegevens ontvangen. Het nestsucces kan niet berekend worden uit de Sovon gegevens omdat er slechts 148 "nestdagen" zijn binnengekomen.

Het broedsucces uit deze kasten was 80,8% (verzamel), het gemiddelde nestsucces was 52,6% (sovon, n=24). Dat nestsucces is laag gemiddeld over de laatste 25 jaar (zie Figuur 21).

In het totaal zijn er 52 eieren gemeld (verzamel) waarvan er in totaal 46 zijn uitgekomen (88,4%) en zijn er 42 jongen uitgevlogen (verzamel; 91,3%). De gemiddelde legselgrootte van de eerste legsels was 1,86 eieren per legsel. Die legselgrootte voor de eerste legsels is precies even groot als de gemiddelde legselgrootte uit de gegevens van Sovon van 1,87 eieren per legsel (n= 15). Het is op 1996 na de laagste legselgrootte over de hele tijdreeks vanaf 1991 (zie Figuur 21)!

De gemiddelde eerste eilegdatum was 21 mei (dag 141, n=34, Sovon), dat is na een heel vroeg 2012 een normaal gemiddelde over de langjarige reeks vanaf 1991 (Figuur 21). Het aantal legsels waar deze getallen op ge-

Figuur 22. Geografische verdeling van de allereerste eilegdatum van de Holenduif over de gebieden in Nederland en Vlaanderen.

Holenduif in winterse kast (Ronald Beskers)

baseerd zijn is natuurlijk laag en daarom is een vergelijking over meerdere jaren erg moeilijk. De allereerste eileg van 2013 voor de Holenduif was op 12 maart 2013 en werd gemeld in het gebied

Naarderweg Blaricum door VWG Het Gooi en omstreken. Meer en vooral betere gegevens (het hele jaar door controleren en langer de nesten volgen) zijn zeer gewenst in de komende jaren!

4.12. Bosuil

Van de Bosuil zijn, via de verzamelformulieren, gegevens uit 102 nestkasten binnengekomen (uit 20 gebieden), van 27 legfels zijn geen verdere gegevens ontvangen. Het broedsucces van de Bosuil was maar 25,9%. Dat is nog lager dan vorig jaar. Bij Sovon zijn ook broedbiologische gegevens over de Bosuil binnengekomen: 56 legfels uit nestkasten. Dit is zeer laag in vergelijking met bijvoorbeeld 2012 (145 legfels). Het nestsucces is met 63,2% (sovon, n=50) dan ook veel lager dan het langjarig gemiddelde (79,2%) over de laatste 18 jaar (zie Figuur 23).

Van de 75 legfels zijn 116 eieren gemeld (64,6%, verzameld, gemiddeld 1,55 per legfel). Hiervan kwamen er 55 uit (47,4%) en uiteindelijk zijn er 30 jongen uitgevlogen (54,5%) dat is gemiddeld 0,40 uitgevlogen jongen per legfel.

De gegevens uit de Sovon nestkaartdatabase laten een positiever beeld zien maar ook de legfelgroottes uit de Sovon database waren laaggemiddeld: 2,52 eieren per legfel (n=50, zie Figuur 24). De gemiddelde legfelgrootte (sovon) varieert de laatste 15 jaar tussen 2,4 en 3,8. Per legfel vlogen er gemiddeld 2,2 jongen uit (sovon, n=17).

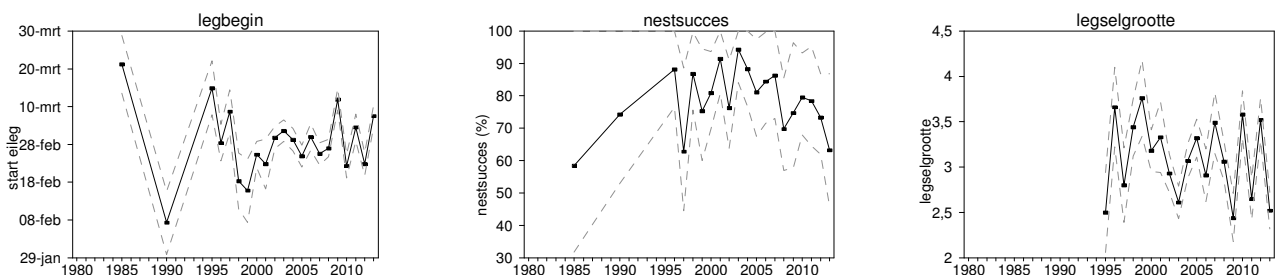
De gemiddelde datum dat het eerste ei gelegd werd was 08 maart (dag 68, n=56) en daarmee laat over de langjarige reeks vanaf 1995 (zie Figuur 23); alleen 2009 was later over de laatste zeventien jaar. De allervroegste eerste eilegdatum van de Bosuil was op 09 februari 2013 en werd gemeld uit Schijndel, Oost Brabant door UilenWerkGroep Schijndel.

Het lijkt er dus op dat het een erg slecht broedseizoen is geweest voor de Bosuil, ook andere muizeneters als

Figuur 23. Geografische verdeling van de allereerste eilegdatum van de Bosuil over de gebieden in Nederland en Vlaanderen.

Kerkuil en Torenvalk hebben een dramatisch jaar gehad door de zeer lage muizenstand. Normaal kan de Bosuil nog overschakelen op zangvogels maar door het koude voorjaar heeft daarvoor niet echt meegewerkt.

Figuur 24. Grafieken van legbegin, nestsucces en legfelgrootte voor de Bosuil van 1995-2013 (gegevens Meetnet Nestkaarten, Sovon/CBS).

4.13. Andere soorten

Van een aantal soorten zijn ook nog gegevens binnengekomen via de verzamelformulieren waardoor we ook nog wat over de broedbiologie van deze soorten kunnen zeggen. Maar omdat het meestal (zeer) weinig legfels met details omvat kunnen we geen heel stellige uitspraken doen over deze soorten. Over deze soorten willen we eigenlijk veel meer gegevens ontvangen!

Grote Bonte Specht

Van de Grote bonte specht zijn er gegevens van 9 legfels in nestkasten binnengekomen (uit twee gebieden); dit zijn allemaal eerste legfels (verzamel). Van twee legfels werden geen nadere details doorgegeven.

Het broedsucces uit deze kasten was 51,5% (verzamel). Bij die zeven legfels zijn in totaal zijn er 33 eieren gelegd (verzamel), zijn er 20 jongen uitgekomen (60,1%) en zijn er 17 jongen uitgevlogen (85,0%).

De gemiddelde legfelgrootte van de eerste Grote bonte spechtlegfels was 4,71 eieren (verzamel). Het eerste ei van het vroegste legfel werd gelegd op 27 april 2013 en werd gemeld uit het gebied Odiliapeel oost door Vogelwacht Uden e.o..

Bij Sovon zijn te weinig nestkaarten van deze soort binnengekomen om zinnige berekeningen te maken. Meer gegevens zijn zeer gewenst in de komende jaren!

Bij Vivara is tegenwoordig een goede (uitgeholde berkenstam) nestkast te koop die uitgetest is in de bossen van Odiliapeel en waar in 2013 met succes een nest Grote Bonte Spechten in groot gebracht is!

GBS nestkasten van Vivara succesvol getest in Odiliapeel, NO Brabant in 2013 (Leo Ballering)

Witte kwikstaart

Er zijn maar vier legfels van de Witte kwikstaart ingestuurd uit drie gebieden. In totaal werden er 19 eieren gevonden (gemiddeld 4,75 eieren per nest), zijn er vijftien uitgekomen waarvan er dertien uitgevlogen zijn. Het eerste ei werd gelegd op 10 mei 2013 en werd gemeld in St. Michael, Naarden door VWG Het Gooi en omstreken.

Winterkoning

Van de Winterkoning zijn er gegevens van acht legfels in nestkasten binnengekomen uit vier gebieden, alle-

maal eerste legfels (verzamel). Bij Sovon zijn te weinig nestkaarten van deze soort binnengekomen om zinnige berekeningen te maken. Van vijf legfels zijn geen nadere gegevens ontvangen. Het broedsucces uit deze kasten was 62,5% (verzamel) voor de eerste legfels.

In het totaal zijn er in drie legfels 16 eieren gelegd (verzamel), zijn er 10 jongen (62,5%) uitgekomen, die ook allemaal uitgevlogen uitgevlogen (100%). Het eerste ei van het vroegste legfel werd gelegd op 22 april 2013 en werd gemeld uit Raalte waar H.O.V. Raalte onderzoek doet.

Meer gegevens zijn zeer gewenst in de komende jaren!

Roodborst

Van de Roodborst zijn er gegevens van elf legfels in nestkasten binnengekomen, tien eerste legfels en één vervolglegfel uit acht gebieden (verzamel). Van één legfel zijn geen nadere gegevens ontvangen. Bij Sovon zijn te weinig nestkaarten van deze soort binnengekomen om zinnige berekeningen te maken. Het broedsucces uit deze kasten was 43,6% voor de eerste legfels en 100% voor de vervolglegfels (verzamel)

In het totaal zijn er 60 eieren gelegd (verzamel); 55 voor de eerste legfels en 5 voor de vervolglegfels (verzamel), zijn er 40 jongen uitgekomen: 35 (63,6%) van de eerste legfels en 5 (100%) van het vervolglegfel en zijn er 29 jongen uitgevlogen; 24 (68,6%) van de eerste legfels en vijf (100%) van het vervolglegfel.

De gemiddelde legfelgrootte van de eerste Roodborstlegfels was 5,5 eieren voor de eerste legfels en vijf voor het vervolglegfel (verzamel).

Het eerste ei van het vroegste legfel werd gemeld op 23 april 2013 en werd gemeld uit Collendoorn, gemeente Hardenberg door IVN Hardenberg.

Meer gegevens zijn zeer gewenst in de komende jaren!

Roodborst (Jan van der Geld)

Grauwe Vliegenvanger

Van de Grauwe vliegenvanger zijn er gegevens van dertien legfels in nestkasten binnengekomen, twaalf eerste legfels en één vervolglegfel uit negen gebieden (verzamel). Van zeven eerste legfels zijn geen nadere details bekend. Het broedsucces uit deze kasten was 66,6% voor de eerste legfels en 100% voor het vervolglegfel. Bij Sovon zijn te weinig nestkaarten van deze soort binnengekomen om zinnige berekeningen te maken.

In het totaal zijn er 29 eieren gelegd (verzamel); 25 voor de vijf eerste legfels en vier voor het vervolglegfel (verzamel), zijn er 22 jongen uitgekomen: 18 (72,0%) van

de eerste legfels en vier (100%) van de vervolglegfels en zijn er 18 jongen uitgevlogen; 14 (77,8%) van de eerste legfels en vier (100%) van de vervolglegfels. De gemiddelde legfelgrootte van de eerste Grauwe vliegenvangerlegfels was, dus, maar 5,0 eieren (verzamel). Het eerste ei van het vroegste legfel werd gelegd op 19 mei 2013 en werd gemeld zowel door Rene Oosterhuis uit Nuis, Gemeente Marum en op de Snip, Hilversum door Vogelwerkgroep Het Gooi en omstreken. Meer gegevens zijn zeer gewenst in de komende jaren!

Glanskop (Jan van der Geld)

Glanskop

Van de Glanskop zijn er gegevens van zes legfels in nestkasten binnengekomen (uit vier gebieden); dit zijn allemaal eerste legfels (verzamel). Van twee legfels werden geen details.

Het broedsucces uit deze kasten was 48,3% (verzamel). Bij die vier legfels zijn in totaal zijn er 29 eieren gelegd (verzamel), zijn er 22 jongen uitgekomen (75,9%) en zijn er 14 jongen uitgevlogen (63,6%).

De gemiddelde legfelgrootte van de eerste Glanskoplegfels was 7,25 eieren (verzamel). Het eerste ei van het vroegste legfel werd gelegd op 20 april 2013 en werd gemeld uit het Carstenbos IJhorst door VWG IJhorst Staphorst. Bij Sovon zijn te weinig nestkaarten van deze soort binnengekomen om zinnige berekeningen te maken. Meer gegevens zijn zeer gewenst in de komende jaren!

Matkop

Van de Matkop zijn er gegevens van maar drie nestkastlegfels binnengekomen (verzamel) maar wel uit drie verschillende gebieden. Het broedsucces uit deze kasten was 80%.

De legfels hadden 25 eieren, daarvan zijn er 20 uitgekomen (80%) die ook allemaal uitvlogen.

men (80%) die ook allemaal uitvlogen.

Het eerste ei van het vroegste legfel werd gelegd op 21 april 2013 en werd gemeld uit gebied Binnenveld I door Vogelwacht Uffelte e.o..

Bij Sovon zijn te weinig nestkaarten van deze soort binnengekomen om zinnige berekeningen te maken. Meer gegevens zijn zeer gewenst in de komende jaren!

Boomkruiper

Van de Boomkruiper zijn er gegevens van twaalf legfels in nestkasten binnengekomen (uit acht gebieden); dit zijn allemaal eerste legfels (verzamel). Van drie legfels werden geen details doorgegeven.

Het broedsucces uit deze kasten was 72,2% (verzamel). In het totaal zijn er 54 eieren gelegd (verzamel), zijn er 39 jongen uitgekomen (72,2%) en die zijn ook allemaal uitgevlogen (100%).

De gemiddelde legfelgrootte van de eerste Boomkruiperlegfels was 6,0 eieren (verzamel). Het eerste ei van het vroegste legfel werd gelegd op 28 april 2013 en werd gemeld door IVN Hardenberg uit het gebied Collendoorn, gemeente Hardenberg. De gemiddelde datum waarop de Boomkruipers begonnen met hun eerste eileg was ook extreem laat: dag 119 (29 april), de laatste sinds 1989. Bij Sovon zijn te weinig nestkaarten van deze soort binnengekomen om zinnige berekeningen te maken. Meer gegevens zijn zeer gewenst in de komende jaren!

Kauw

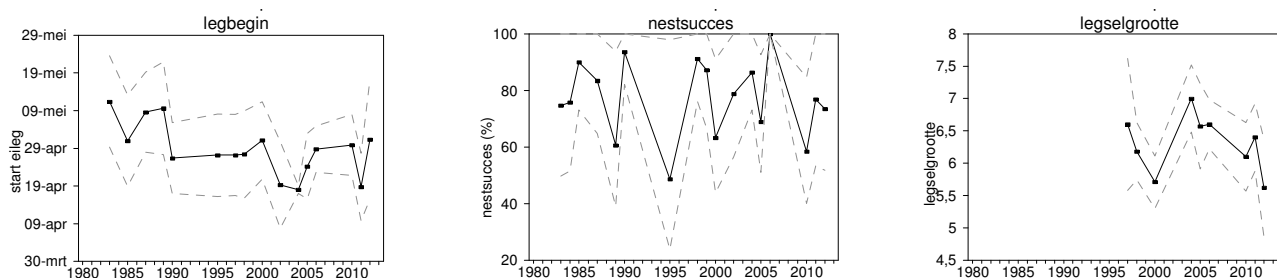
Van de Kauw zijn er gegevens van 13 legfels in nestkasten binnengekomen (uit acht gebieden). Van vijf legfels werd geen nadere informatie ontvangen. Het broedsucces uit deze kasten was 74,3% (verzamel). Van die acht legfels zijn 35 eieren gemeld (gemiddeld 4,4 eieren per legfel). Daarvan kwamen er 26 uit (74,3%) die ook allemaal uitvlogen (100%). Bij Sovon zijn te weinig nestkaarten van deze soort binnengekomen (<10) om zinnige berekeningen te maken.

De allervroegste eerste eileg van de Kauw was 14 april 2013 en werd gemeld uit Tietjerksteradeel - Eastermar door FNW Eastermar.

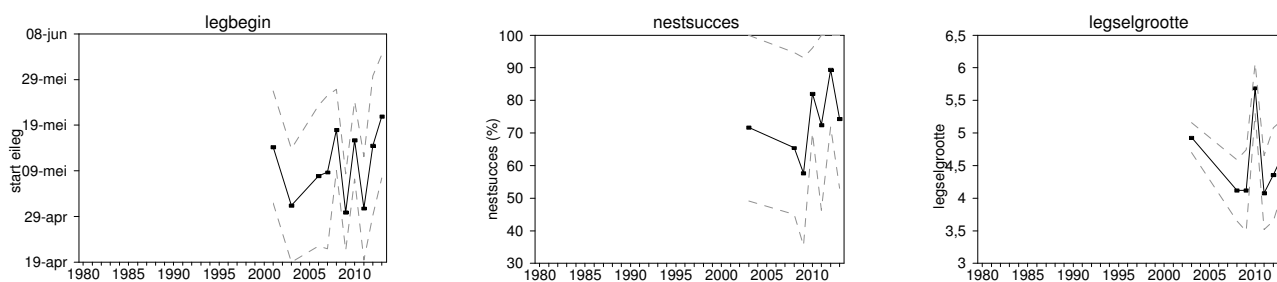
Het aantal legfels waar deze getallen op gebaseerd zijn is natuurlijk laag en daarom is een vergelijking over meerdere jaren erg moeilijk. Meer gegevens zijn daarom zeer gewenst in de komende jaren!

Huismus

Van de Huismus zijn er gegevens van 49 legfels in nestkasten binnengekomen, 32 eerste legfels en zeventien vervolglegfels uit vijf gebieden (verzamel). Dit is een verheugend hoog aantal legfels waar we ook iets mee kunnen; in de laatste jaren kwamen veel minder gegevens binnen: negen in 2011 en vijftien in 2012. Van

Figuur 25. Grafieken van legbegin, nestsucces en legfelgrootte voor de Boomkruiper van 1995-2013 (gegevens Meetnet Nestkaarten, Sovon/CBS).

Figuur 26. Grafieken van legbegin, nestsucces en legselgrootte voor de Huismus van 2001-2013 (gegevens Meetnet Nestkaarten, Sovon/CBS).

zeventien eerste legsels zijn verder geen details opgestuurd. In het totaal zijn er 144 eieren gelegd (verzamel); 67 voor de eerste legsels en 77 voor de vervollegsels (verzamel), zijn er 111 jongen uitgekomen; 45 (67,2%) van de eerste legsels en 66 (85,7%) van de vervollegsels en zijn er 91 jongen uitgevlogen; 43 (95,6%) van de eerste legsels en 48 (72,7%) van de vervollegsels. Het gemiddelde broedsucces komt daarmee op 64,2% voor de eerste legsels en op 62,3% voor de vervollegsels (verzamel). Het gemiddelde nestsucces voor de alle legsels was 74,3% (sovon).

De gemiddelde legselgrootte van de eerste Huismuslegsels

was 4,5 eieren (verzamel) of 4,65 eieren voor de eerste legsels (Sovon, n=11) en 4,5 eieren (verzamel) voor de vervollegsels.

De gemiddelde datum waarop het eerste ei van de eerste legsels werd gelegd was 22 mei (dag 142, n= 11, sovon) en hiermee de laatste sinds de reeks startte in 2001. Het eerste ei van het vroegste legsel werd gelegd op 5 april 2013 en werd gemeld uit de buurt van Wageningen door Ringroep Droevendaal.

We hopen dat er volgend jaar nog meer details van deze soort binnenkomen.

5. Discussie

5.1. Broedseizoen 2013, koude start en daardoor extreem late eileg

Mezen en Boomklevers 25 jaar terug in de tijd

Het broedseizoen van 2013 was een andere dan voorgaande jaren; door de lange aanhoudende kou zijn standvogels als Koolmees, Pimpelmees, Boomklever en Ringmus veel later met eileg begonnen. Maar niet alleen de eileg was vertraagd de Kool- en Pimpelmezen hadden ook nog eens heel kleine legselgroottes en slechte nestsuccesen.

Uit het seizoenoverzicht van het KNMI (zie paragraaf 9.1) blijkt dat de winter welliswaar warm begon maar vanaf half januari streng werd leidde tot de koudste lente in 40 jaar die tot in april duurde. "Het koude weer dat zo kenmerkend was geweest voor maart zette zich in het eerste deel van april voort. De lente diende zich eindelijk pas aan rond het midden van de maand". De vogels reageren direct en de eerste eileg voor de Koolmees (Figuur 5), Pimpelmees (Figuur 8), en in mindere mate de Boomklever, die al iets eerder begonnen was (Figuur 14), komen vanaf 18 – 19 april pas goed op gang. Voor deze soorten maar ook andere standvogels als de Zwarte mees, Boomkruiper, Ringmus en Huismus is de gemiddelde datum waarop het eerste ei van het eerste legsel wordt gelegd dan ook recordlaet.

- Koolmees: sinds 1986 is de gemiddelde eerste eileg niet meer zo laat geweest.
- Pimpelmees: de laatste gemiddelde eerste eilegdatum sinds 1986.
- Boomklever: de laatste gemiddelde eerste eilegdatum (samen met 2006) sinds 1987.
- Zwarte mees: de laatste gemiddelde eerste eilegdatum sinds 1987
- Boomkruiper: de laatste gemiddelde eerste eilegdatum sinds 1989
- Ringmus: het legbegin is extreem laat in de reeks vanaf 1983 en alleen 1992 was later.
- Huismus: de laatste gemiddelde eerste eilegdatum sinds de reeks startte in 2001.

Voor deze standvogels zette het koude voorjaar de klok van de gemiddelde eerset eileg dus maar liefst 27 jaar terug!

Het effect op de eerste eidatum van de trekvogels als Bonte vliegenvanger en Gekraagde roodstaart was veel kleiner. De eerste exemplaren van deze soorten komen rond midden april pas terug in Nederland en werden toen geconfronteerd met een net opstartende lente. Gemiddeld starten deze soorten pas begin mei met de eerste eileg en zelfs die was dit jaar wat verlaat. De gemiddelde eerste eilegdatum van de eerste legsel van de Bonte vliegenvanger was 08 mei 2013; één van de laatste gemiddelde datums sinds 1997 maar was eigenlijk al op 27 begonnen (Figuur 10) en niet in lijn met de vervroeging die tot 2011 aan de gang was (Figuur 9). De Gekraagde roodstaart begon gemiddeld op 12 mei 2013; laatgemiddeld en de laatste van de afgelopen tien jaar (Figuur 20).

5.2. Slechte broedresultaten Koolmees en Pimpelmees

Opvallend waren de slechte broedresultaten in 2013 van de Koolmees en Pimpelmees in tegenstelling tot andere standvogels als Boomklever, Zwarte mees en Afrikagangers als Bonte vliegenvanger en Gekraagde roodstaart. Die slechte broedresultaten uitten zich in de slechte nestsuccesen en kleine legselgroottes.

Nestsucces

Het gemiddelde nestsucces (percentage van de nesten dat minimaal één vliegvlug jong oplevert, berekend met behulp van de Mayfield-methode) voor de Koolmees was 70,7%, het op één na het slechtste gemiddelde (slechtste was 69,0% in 1991) nestsucces over de tijdreeks vanaf 1980 (zie Figuur 3). Het gemiddelde nestsucces van de Pimpelmees was 80,2% en dat is zeer laag over de tijdreeks vanaf 1982 (zie Figuur 6), alleen in 1991 en 1997 was het nestsucces slechter.

Als dit aan de slechte voedselsituatie, door het extreem koude voorjaar, zou liggen dan verwacht je dat andere soorten dezelfde effecten zouden ondervinden. Maar dat blijkt niet zo te zijn. Boomklever en Zwarte mees, soorten waar relatief veel gegevens over binnen zijn gekomen, laten een tegenovergesteld beeld zien. Het gemiddelde nestsucces van de Boomklever was 81,0%, hooggemiddeld over de laatste twintig jaar (Figuur 13). Het gemiddelde nestsucces van de Zwarte mees was 95%; ook hooggemiddeld in de langjarige reeks vanaf 1982 (Figuur 19). Ook de Ringmus laat goede resultaten zien maar die is minder goed, qua habitat, voedsel en voedselstrategie, met de mezen te vergelijken.

Het nestsucces van de, in de winter wegtrekkende soorten, Bonte vliegenvanger en Gekraagde roodstaart laten een normaal beeld zien. De gemiddelde nestsuccesen van deze twee soorten, respectievelijk 82,9% en 62,4%, zijn normaal over de laatste dertig jaar (Figuur 10 en Figuur 20).

Vijf verhongerde pimpelmeesjes (Annie van der Veen)

Legselgrootte

Ook hadden de Koolmees en Pimpelmees gemiddeld erg kleine eerste legfels!

De gemiddelde legselgrootte van de eerste legfels van de Koolmees was 7,56 eieren. Dit blijkt de op één na de kleinste legselgrootte voor het eerste legsel te zijn over de reeks vanaf 1980 (zie Figuur 4), alleen in 1984 was het gemiddelde met 7,54 nog iets kleiner. Voor de Pimpelmees was het gemiddelde 9,17 eieren voor de eerste legfels. Dit is verreweg de kleinste gemiddelde legselgrootte vanaf 1982 (Figuur 6). Voor beide soorten is het gemiddeld één heel ei minder dan het langjarig gemiddelde van resp. 8,5 en 10,2 eieren.

De standvogels Boomklever en Zwarte mees laten ook hier een ander beeld zien. Voor beide soorten waren de

gemiddelde legselgroottes van de eerste legfels, van respectievelijk 7,13 en 8,0 eieren, heel gemiddeld over de laatste tien jaar (zie Figuur 12 en Figuur 19).

En ook de zomervogels Bonte vliegenvanger en Gekraagde roodstaart laten met gemiddelde legselgroottes van, respectievelijk, 6,12 en 5,9 eieren een normaal beeld zien (Figuur 9 en Figuur 20).

Eistops, broedstops versnelling en vertraging

Naast kleinere legselgroottes en wachten met de eerste eileg zijn er nog meer technieken die vogels hebben om toch succesvol voor nageslacht te zorgen, namelijk met eistops en broedstops maar ook met eerder dan normaal met broeden te beginnen. Henri Bouwmeester schrijft daarover verderop in het verslag (Hoofdstuk 7.1).

6. Opmerkelijke zaken

6.1. Predatie en Marterkorfjes

Hendrik Jan van der Es meldde dat zijn nestkastresultaten sterk negatief beïnvloed werden door de boommarter; in één bosje zijn van de 13 nestkastjes er 10 door de boommarter overhoop gehaald.

Sporen van boommarterpredatie (Hendrik Jan van der Es)

In de overige drie heeft hij tijdens het broeden een metalen koker voor het invlieggat geplaatst en bij deze drie zijn ondanks het aanbrengen van de kokers, geen verstoring opgetreden (alles uitgekomen en uitgevlogen).

Nestkast met marterbescherming (Hendrik Jan van der Es)

Deze kokers maakt hij van dik rietdekkersdraad. In de gedeelten van zijn terrein waar nu de boommarters voorkomen zijn nu alle nestkastjes voorzien van deze draadkokers. "Het was natuurlijk wel even spannend of de vogels daar eventueel hinder van ondervonden en de nestkastjes links zouden laten liggen. Maar na controle van enkele tientallen nestkastjes blijkt tot onze grote geruststelling dat in de nestkastjes allemaal vogeluitwerpselen zitten en niet zo'n klein beetje ook." De korfjes zijn gemodelleerd op een opgezetten steenmarter.

Opgezette steenmarter als model voor draadkoker (Hendrik Jan van der Es)

Het dikke oude rietdekkersdraad krijgt Hendrik Jan gratis van een rietdekker; de korfjes die hij eerder van geplastificeerd gaas gemaakt had bleken niet sterk genoeg!

Dat was ook de ervaring van Job Bakker. Die heeft ook last van predatie door Boommarters ondanks de marterbescherming van geplastificeerd gaas op de kast zat.

Onvoldoende bescherming tegen marters (Job Bakker)

Dat de boommarters nogal desperaat leken is te zien aan de bijtsporen op een kast met een sterke ijzeren bescherming.

Bijtsporen van boommarters aan de buitenkant van goed beschermde kasten (Job Bakker)

Rene Oosterhout stuurde nog een mooie foto van predatie door een Grote Bonte Specht, hiertegen helpt geen korfje!

Predatie van een nestkast door een grote bonte specht (Rene Oosterhout)

6.2. Ransuil in (Torenvalk)kast

Van 2012 tot en met 2015 wordt heel Nederland geteld voor de vogelatlas (www.vogelatlas.nl) en dat levert leuke dingen op, niet alleen voor de verspreiding van de verschillende soorten maar ook wat opmerkelijke zaken. Zo werd er in het broedseizoen van 2013 in atlasblok 44-37 (midden Brabant bij Waalwijk) de volgende opmerking gemaakt bij de Ransuil: "In nestkast. Al jaar en dag een broedpaar alhier." Ikzelf (LB) had nog nooit gehoord van een nestkastbroedgeval van een Ransuil en wist niet beter dan dat ze soms in speciale manden broeden als alternatief voor oude nesten van andere soort, bij voorkeur Ekster of Zwarte Kraai, soms ook Houtduif of Buizerd / Havik.

De teller van dat vogelatlasblok Henk van Gelder vertelde dat volgens de bewoner een Ransuil al wel 20 jaren in de kast broedt. Niet elk jaar was er een geslaagd broedgeval en helaas ook dit jaar geen broedresultaat. Waarschijnlijk zullen de weersomstandigheden parten hebben gespeeld. Op 21 februari 2013 heeft Henk zelf nog wel een Ransuil in de kast zien zitten.

De nestkast hangt in een groenrijke omgeving met veel coniferen, in een klein bos in een open waterrijke polder nabij de Maas. De kast hangt op ongeveer 5 meter hoogte tegen een boom.

Jonge Ransuil (Kees Bolkenbaas)

Recentelijk is er een flinke dunning en verwijdering van verouderde coniferen uitgevoerd. De boel is flink aangepakt en ziet er kaal uit in vergelijking met vóór de kapoperatie. Tijdens de werkzaamheden is de ransuil vertrokken en tot nu toe niet meer gezien. Uiteraard hangt de nestkast nog steeds op dezelfde plaats.

De nestkast is een normale halfopen Torenvalkennestkast (zie Foto): lengte 65 cm, breedte/diepte 40 cm en 38 cm hoog met een opstaande rand van ongeveer 15 cm.

Torenvalk kast waar Ransuil in broed (Kees Bolkenbaas)

Enig speurwerk laat weten dat het toch niet nieuw is: naar verluid hebben begin jaren zeventig van de vorige eeuw op het verdwenen vogeleiland de Beer in de Nieuwe Waterweg regelmatig Ransuilen in nestkasten gebroed. Mocht iemand hier meer informatie over hebben dan horen we het graag!

6.3. Grote bonte specht slaapt in mezenkast

H. F. fotografeerde een vrouwtje Grote bonte specht die uit haar slaapplek kruipt. Die slaapplek is een mezenkast waarvan de opening groter gemaakt is.

Grote Bonte Specht (vrouwkje) kruipt uit mezenkast (H. F.)

6.4. Bijzondere waarnemingen in bosuilenkasten

We kregen enkele leuke meldingen binnen van bijzondere waarnemingen in bosuilenkasten... Ophangen dus, zulke kasten!!

Eekhoorns

Allereerst een makkelijk geval waarbij je, zonder te controleren, al kunt zien wat er in een bosuilenkast zit: een Eekhoorn dus!

Op 13 januari 2014 werd een gestreepte eekhoorn waargenomen in de bebouwde kom van Eindhoven. De waarnemer kon enkele foto's maken en plaatste de waarneming op Telmee.nl. Aan de hand van deze foto's kon achterhaald worden dat het hier gaat om een Thaise dwergstreepeekhoorn (*Tamiops mccllelandii*).

Deze soort is van nature aan te treffen in Thailand, Myanmar, Nepal, Tibet, Cambodja en delen van China en India. Kenmerkend voor de soort zijn de wit gepluimde oortjes en de gestreepte rug, waarbij de buitenste lichte band als een lichte, relatief brede, baan vanaf de basis van de staart doorloopt tot op de wang. Bij de al vaker waargenomen Chinese boomeekhoorn, die er erg veel op lijkt, loopt die lichte baan niet helemaal door en is minder breed.

(Bericht vrijgegeven op 3 februari 2014 door de zoogdierverseniging)

Tamiops mccllelandii in bosuilenkast (Frans Hijnen)

Hoornaar

Martin Loerakker vond een Hoornaarnest in een bosuilenkast, deze nam bijna de hele ruimte in beslag!

Hoornaar aan de buitenkant van de kast (Martin Loerakker)

Hoornaarnest in de kast (Martin Loerakker)

Het hele Hoornaarnest (Martin Loerakker)

Steenmarter

Nog bijzonderder was de vondst van een nest steenmarters in een bosuilenkast. Frank Peters vond een nest van een Steenmarter in een bosuilenkast met daarin twee jonge steenmarters.

Steenmarterjongen in de bosuilenkast, close-up (Frank Peters)

Steenmarterjongen in de bosuilenkast (Frank Peters)

De bosuilenkast met het Steenmarternest (Frank Peters)

Niet in een bosuilenkast maar wel leuk is de bosmuis die Henri Bouwmeester fotografeerde in een mezenkast!

Bosmuis in een mezenkast (Henri Bouwmeester)

6.5. Koolmees met pokken

Henri Bouwmeester fotografeerde ook een nestjonge Koolmees met pokken bij zijn oog.

Pokken bij nestjong koolmees (Henri Bouwmeester)

6.6. Verstoppende mezen

Vaak vliegen mezen al van het nest als de controleur in de buurt komt maar in de jonge fase komt het ook wel eens voor dat er een ouder in de kast bij de jongen wordt aangetroffen. Henri Bouwmeester fotografeerde twee gevallen van volwassen mezen die zich ONDER de jongen verstopte tijdens het controleren! Bij de Pimpelmees verstopte zelfs ook de jongen! Typisch gevalletje van: ik ben er niet!"

Koolmees vrouw verstopt onder jongen (Henri Bouwmeester)

Verstoppende adulte én jongen Pimpelmezen (Henri Bouwmeester)

6.7. Broedgeval van een Boomkruiper achter een informatiebord

Frans Deuring

Voor het tweede jaar heeft er een boomkruiper achter een bord gebroed. Dit bord zit bevestigd aan de bos-schuur van de gemeente Harderwijk alwaar ik mijn laddertje heb liggen voor een rondje langs mijn kasten in het Strokelbos. Ook dit jaar zijn er weer twee jongen uitgevlogen ondanks de kou. Zoals ik heb kunnen observeren zijn de eitjes in de eerste koude week van Mei uitgekomen. De boswachter heeft gezegd dat hij een keer twee jongen heeft gezien met behulp van een zaklamp. De ruimte tussen het bord en de muur is maximaal vier centimeter. Het nestmateriaal bestaat uit kleine takjes van de grove den. De moeder boomkruiper is aan de muur net zo behendig. Zij kruipt gewoon bij de muur naar boven.

Nu het schijnbaar een blijvertje is zal ik voor het komend seizoen een nestkastje maken en deze boven het bord hangen. Mogelijk gaat zij daar dan in broeden en dan is het resultaat ook beter bij te houden.

Het bord van de bos-schuur waarachter de Boomkruiper broedde (Frans Deuring)

Nest van de Boomkruiper (Frans Deuring)

7. Korte artikelen

7.1. Legpauzes, broedpauzes en broedversnelling oftewel manipulatie in timing door mezen.

Henri Bouwmeester

Iedere nestkastcontroleur die 1 keer per week de nestkasten controleert kent het fenomeen wel : er liggen minder eieren dan je op basis van de tussenliggende dagen had verwacht, of de eieren zijn nog steeds afgedekt terwijl je een bebroed legsel had verwacht. Dit kan natuurlijk een geval van een verlaten legsel betreffen (dat merk je dan tijdens een volgende controle wel) maar in dit soort voorvallen gaat het bijna altijd om een door de broedvogel ingelaste legpauze of broedpauze. Wat is de oorzaak/aanleiding van dit fenomeen? Het kan gebeuren dat de vogels tijdens de eilegfase geconfronteerd worden met een temperatuursval. Het is bekend dat de vogels voor de beslissing tot start van de eileg voor een groot deel anticiperen op de heersende temperaturen en dan gaat het vooral om de nachttemperaturen. Net zo als bij de mens zal het voor een vogel geen sinecure zijn om het weersverloop voor de komende dagen vast te stellen. Het enigste wat een vogel dan ook kan manipuleren bij een temperatuursval is het tijdelijk onderbreken van de eiproductie. Dit proces kan niet van de één op de andere dag plaatsvinden want al een vogel éénmaal een ei heeft gelegd dan zitten er nog 3 in het lichaam in de 'productielijn'. Je merkt de eerste legpauzes dan ook vaak pas een paar dagen na het intreden van een koudere periode. Als een proces zoals hiervoor genoemd iets later in de eilegfase plaatsvindt dan kan de vogel naast (of in plaats van) een legpauze ook nog beslissen om één of meerdere dagen te wachten met het beginnen met broeden. De eieren blijven dan keurig netjes afgedekt in het nest liggen tot de vogel besluit dat het juiste moment om te

beginnen met broeden is aangebroken.

Een nog weer andere vorm van broedmanipulatie waar we de laatste jaren bij steeds meer vogelsoorten mee worden geconfronteerd is het beginnen met broeden voordat het legsel compleet is. Door een paar dagen vroeger te beginnen met het broeden op de eieren kunnen de vogels de geboorte van het grootste deel van de jongen manipuleren en dus vervroegen met het aantal dagen dat ze eerder zijn gaan broeden. Deze manipulatie heeft voor de vogels het voordeel dat ze op korte termijn nog kunnen proberen om hun timing van de jongenfase af te stemmen op de piek in het voedselaanbod. Nadeel kan echter zijn dat de vogels op deze manier binnen een broedsel een aantal jongen met groei-achterstand hebben die dan vooral bij verminderd voedselaanbod in hun nadeel kan werken. Zelf stelde ik dit effect in 2003 voor het eerst vast bij mezen. Sindsdien is het bij die soortgroep een heel regelmatig optredend fenomeen geworden en treedt het effect inmiddels ook op bij andere soorten als bijvoorbeeld bonte vliegenvanger, spreeuw en merel.

Deze opsomming van effecten kan men als controleur alleen maar vaststellen als er geen al te lange periode tussen 2 controles zit; zie dit dan ook als een pleidooi van mijn kant om zo gestandaardiseerd mogelijk 1 x per week en dan liefst op dezelfde dag in de week de nestkasten te controleren. Het kan voor ons nestkastcontroleurs erg leerzaam zijn om, bij gelegenheid, in een periode met een optredende temperatuursval een aantal kasten zelfs dagelijks te controleren.

7.2. Nonnetjes en eenden in nestkasten / kunstmatige hollen

Bijzondere gasten in de eendenkorven in 2013

H. F.

Ook in 2013 hadden we wederom het geluk dat er diverse paartjes Nonnetjes gingen broeden in onze eendenkorven.

We wonen landelijk in het Friese land, zeg maar rustig; in de "middle of nowhere" op een woonboerderij met

Nonnetjes paar (H. F.)

daaromheen een sloot, wat ik altijd gekscherend "onze slotgracht" noem en op één hoek ligt een groter stukje water van een 100 m² dat we aanduiden als "onze poel". Vanaf 2005 zagen we af en toe een man Non in de sloot rond ons huis zwemmen en vanaf 2010 broedt er minstens één paar in één der eendenkorven. In totaal hebben we een vijftiental eendenkorven hangen, waar natuurlijk veel Wilde eenden in broeden en ook de Holenduif is altijd met één paar, maar meestal met twee paartjes, vertegenwoordigd. Dit tot ergernis van de eenden want er zijn voldoende korven maar het is altijd een strijd wie welke korf vordert.

Eendenkorven

In 2013 zag ik de eerste Nonnen op 2 maart in onze poel. Deze keer twee mannen en één vrouwtje. Met enige regelmaat waren er drie stellen en twee daarvan zijn tot broeden overgegaan. In het ene nest lagen 8 eieren en in het andere nest 9. Beide nesten zijn volgens mij ook uitgevlogen want ik vond later de gebruikelijke eierdoppen en 'schillen' terug. Jonge Nonnetjes heb ik dit jaar niet gezien, maar zodra de jongen uit de korf

Non vrouwtjes bij de korven (H. F.)

zijn verdwijnen ze naar andere wateren. Wat dat betreft eenzelfde soort gedrag als bij de Bergeenden, ook daarvan vinden we wel de nesten (niet in een eendenkorf maar onder een houtopslag) maar de jongen zien we nooit.

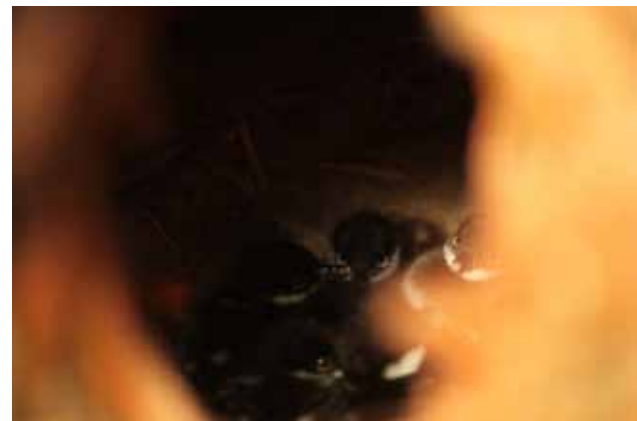
In 2012 had ik wel het geluk om, bij toeval, thuis te zijn toen de jongen uit het ei kropen en toen moedereend later gelijk vertrok met het kroost in gevolg naar meer open water.

daar steeds al fouragerend aan te treffen. Hij zwemt wat rond, duikt onder en na een 25 tot 30 seconden komt hij weer boven en dat gedrag herhaald zich dan meerdere keren. Een fantastisch schouwspel om deze schuwe gasten zo voor de lens te krijgen.

Nonnen eieren in de korf (H. F.)

Afgelopen jaar trof ik op een kleine 500 meter afstand met enige regelmaat het mannetje Non aan, in een agrarisch natuurgebied van ruim 30 Ha waar ook een klein water ligt. Omdat ik daar alle vogels inventariseer zit ik daar ook met regelmaat in mijn schuiltentje te fotograferen. Het was dan ook zeer verrassend om het mannetje

Non met jongen in de korf (H. F.)

Rond mijn huis zie ik de mannetjes eigenlijk alleen in het vroege voorjaar en later, vanaf half april, zien we eigenlijk alleen de vrouwtjes. Zeker vanaf het moment dat er eieren zijn zie je ze met vaste regelmaat op hetzelfde paaltje (of boom) zitten om na soms uren wachten plotseling zeer snel in de korf te vliegen. Dat gaat veelal pijlsnel. En de verrassing is er eigenlijk elk jaar weer! Zo van, "hé dit jaar in deze korf?", en dan blijken er bijvoorbeeld al 6 eieren in te liggen. Vanaf dat moment is het dan een kwestie van opletten. Het vrouwtje zit op een

Non vrouwen (H. F.)

Non vrouw vliegt in korf (H. F.)

paal en na opvliegen hou je de desbetreffende korf in de gaten en na bijvoorbeeld twee of drie rondjes duikt de Non in een korte snelle vlucht de korf in. Fascinerend!

De eendenkorven zijn gemaakt van kunstvezels en het touw is eigenlijk gemaakt voor de balenpers welke de boeren gebruiken. Een korf weegt ongeveer 3 tot 4 kg. Het voorfront meet 30 cm en het gat dat de ingang verschaft zit tussen de 12 en 15 cm. De korf is ongeveer 45 cm lang. De korven hangen gemiddeld op 2 tot 3 meter hoogte. En de opening ligt naar alle windrichtingen en van alle richtingen wordt gebruik gemaakt. Er hoeft geen wachtpaal in de buurt. De eenden gaan veelal bovenop de korf landen en kruipen er dan in of vliegen rechtstreeks in de korf. Deze korven worden door hobbyist gemaakt. Uiteraard zijn er korven van andere materialen voldoende te verkrijgen bij bv Welkoop of Vivara etc. (€15 tot €20) en ook die doen het uitstekend. Deze heb ik ook wel gehad maar die zijn na 2 jaar verrot en deze gaan wel 15 jaar of langer mee. En van wilgetenen bestaan ze ook maar die zijn erg prijzig. Wat verstoring betreft, de gewone wilde eenden zijn daar niet gevoelig voor. Voor de Nonnen is het een ander verhaal want die zijn veel schuwer.

7.3. Broedgevallen Mandarijneend te Burgum

Minne Feenstra

In mijn geboorteplaats Burgum heb ik de Mandarijneend als broedvogel vastgesteld. Het gaat om 3 paren met in totaal 3 nesten in het park rondom de ijsbaan. In 2013 waren er twee broedgevallen in km-hok 195-577 en 1 broedgeval in km-hok 195-578. In 2012 vond een eerste broedgeval plaats in km-hok 195-578.

Voorjaar 2013 heb ik 4 bosuilenkasten in het park opgehangen. Daarnaast heeft dhr. H. Wierstra (Burgum) 6 eendenkorven in het park geplaatst (ook in 2012). In 2012 heeft voor het eerst een Mandarijneend in een eendenkorf gebroed. Op 13 mei 2011 sprongen daar 11 jongen uit. Ze zijn vertrokken naar een grote parkvijver met over het water hangende wilgenstruiken, duidelijk de favoriete vijver (mond. med. H. Wierstra).

In en rond het park leven drie paar Mandarijneenden. Het gaat om ongeringde, vrijvliegende vogels die niet gehouden worden binnen de omheining. Al sinds 2007 zie ik

in dit park vrijvliegende Mandarijneenden. In het park is volgens de beheerder tot 2007 een paartje tamme, geringde vogels gehouden binnen de omheining. Deze kregen op een gegeven moment gezelschap van wilde Mandarijneenden van onbekende afkomst. De tamme vogels zijn toen ontsnapt. Van de drie nu vrijvliegende paren is geen enkele geringd. Alle verwilderd dus.

Dit jaar waren er 3 nesten. Twee in de kasten en 1 in een korf. De nesten in de kasten zijn uitgekomen (20 resp. 14 eieren; beide wellicht deels dumplegsels van een ander vrouwtje, duidelijk ook kleurverschillen van de eieren binnen 1 legsel). Het nest met 5 eieren van Mandarijneend in de korf is daarna overgenomen door Wilde eend, die er haar eigen legsel heeft bijgelegd. De resultaten van de broedgevallen zullen worden ingevoerd op Nestkaart.

De jongenoverleving lijkt bedroevend. Een wandelaar zag op 16 juni een vrouwtje Mandarijneend met twee kleine

Broedende mandarijneend vrouw (Minne Feenstra)

Legsel mandarijneend (Minne Feenstra)

pullen. Ik heb diezelfde dag in een paar uur het park doorzocht. Geen enkele pul. Wel een paar zonder jongen en een gepredeerd vrouwtje Mandarijneend op de oever (vos? hond? marter?). Overigens worden nog dit jaar vrijwel alle vijvers gedempt t.b.v. de aanleg van de Centrale As. Toekomst voor een Mandarijneendenpopulatie is er dus niet.

Nestkast voor mandarijneend in Burgum (Minne Feenstra)

7.4. Bezetting van huiszwaluwtilen neemt langzaam toe

Wilfried de Jong en Will van Berkel (Nederlandse Huiszwaluwtilen Monitoring; contact wwwdejong@hotmail.com) in samenwerking met Jip Louwe Kooijmans (Vogelbescherming Nederland).

Samenvatting van Jaarverslag 2013

Tussen de jaren zestig en tachtig van de vorige eeuw is de huiszwaluwpopulatie in ons land met zo'n 70% verminderd. Ondanks enige stabilisatie staat de huiszwaluw sinds 2004 als 'gevoelig' op de Rode Lijst. Aandacht voor hun bescherming is dus nodig. Met name worden hun nesten nog vaak verwijderd of wordt de nestbouw op allerlei manieren verhinderd. Om huiszwaluwen aan extra nestgelegenheid te helpen zijn er daarom in Nederland vanaf 2008 al 107 huiszwaluwtilen geplaatst. Jaarlijks wordt de bezetting van deze tilen gemonitord. Dit seizoen (2013) hebben huiszwaluwen in tien van de 107 beschikbare tilen gebroed. Daarmee neemt de bezetting langzaam toe, van 2,7% in 2010, via 4,5% in 2011 en 8,5% in 2012 tot 9,3% in 2013. Van de 66 huiszwaluwtilen die al drie of meer seizoenen staan waren er acht (12,1%) in 2013 bewoond en van de 41 tilen die een of twee jaar staan slechts twee (4,9%). Dit sugge-

Keldonk, zelf ontworpen en gemaakte til in nieuwbouwwijk, met natuurlijk 'noknest' op achtergrond. Voor het derde jaar op rij bezet (Wil van Berkel)

reert dat de bezetting toeneemt naarmate de huiszwaluwtilen langer staan.

De kans dat een huiszwaluwtil bezet raakt blijkt vooral af te hangen van de aanwezigheid van broedende huiszwaluwen in de directe omgeving. Maar ook dan is de kans op bewoning beperkt; de huiszwaluwen blijken grillig in de keuze van hun nestplaatsen. Mogelijk kan lokgeluid het succes iets verhogen. Bij 24 tilen is lokgeluid toegepast, waarna er drie (12,5%) bezet raakten. Van de 83 tilen waarbij nooit lokgeluid is gebruikt werden er acht (9,6%) bezet. De komende jaren zal blijken of bij kritische plaatsing van huiszwaluwtilen een bezetting van 20-25%, zoals wel gemeld voor huiszwaluwtilen in Duitsland en Zwitserland, ook in Nederland haalbaar is. Ondertussen kunnen huiszwaluwkolonies ook met eenvoudiger maatregelen geholpen worden, zoals het bevorderen van hun acceptatie door voorlichting (folders, media) en het bijplaatsen van kunstnesten.

7.5. 2014 Jaar van de Spreeuw

Van de Sovon site

Al behoort de Spreeuw tot de meest algemene soorten ter wereld, in Nederland neemt de soort sterk in aantal af. De precieze oorzaken van de achteruitgang zijn nog niet bekend. Mede daarom hebben Sovon en Vogelbescherming 2014 uitgeroepen tot het Jaar van de Spreeuw.

De spreeuwenstand gaat vanaf eind jaren zeventig achteruit. Over de periode 1984-2012 is de broedpopulatie in Nederland zelfs met gemiddeld 4% per jaar afgenomen. Daardoor resteert momenteel minder dan 40% van de populatie van medio jaren tachtig. In de laatste tien jaar is de negatieve trend wat afgezwakt, maar bedraagt nog steeds meer dan 2% per jaar.

We weten nog maar weinig over de oorzaken die aan

de achteruitgang ten grondslag liggen. Feit is wel dat het ook in omringende landen slecht gaat met de Spreeuw. Op Europees niveau is de soort in de periode 1980-2011 met 52% afgenomen, en ten opzichte van 1990 met 6%.

In 2014 willen we meer te weten komen over het broedsucces en de verspreiding van de Spreeuw.

Uit vooronderzoek van Sovon en het Vogeltrekstation blijkt dat het broedsucces een belangrijke rol lijkt te spelen in de populatiedynamiek (en de achteruitgang) van de Spreeuw. Daar weten we nog onvoldoende van. Help jij mee met het onderzoek door een broedsel te volgen? Je krijgt van Vogelbescherming, via Vivara, een nestkast met een analoge camera in bruikleen.

Twee voorbeelden van Spreeuwenpalen in Denemarken (Peter Bleijenberg)

Nestkasten met camera

100 nestkasten met analoge camera's in bruikleen onder de volgende voorwaarden:

- De nestkasthouder zorgt zelf voor een analoge tv om aan te sluiten op de cameranestkast.
- De nestkasthouder bekijkt in de periode 15 maart t/m 1 juli minimaal twee dagen per week de beelden in de nestkast en noteert de waarnemingen. De gegevens moeten voor 1 september zijn ingevoerd op de website van Sovon (Nestkaart Light).
- De camerakast komt bij voorkeur te hangen op plekken waar al spreeuwen nestelen. Liefst vervangt de kast een reeds bestaande en in gebruik zijnde kast.
- Wanneer een 'bevoegde' ringer de jongen wil / kan ringen moet de nestkasthouder hieraan zijn medewerking verlenen.
- De nestkasten moeten uiterlijk in januari van elk jaar (schoongemaakt) op hun plek hangen.
- De kast blijft in het bezit van Vogelbescherming/Sovon. Als een gebruiker geen gegevens meer levert, of als de kast meer dan één jaar niet gebruikt wordt door Spreeuwen, moet de kast terug worden gestuurd (kosten rekening van Vogelbescherming).

Bij de verspreiding van de nestkasten houden we rekening met een goede verdeling van de kasten over steden, dorpen en buitengebied in heel het land. Zo kunnen we een vergelijking maken tussen de spreeuwen in agrarisch en stedelijk gebied. In te voeren gegevens (ook bij een eventueel tweede legsel):

- Datum eerste ei
- Aantal eieren
- Datum uitgekomen eieren
- Aantal jongen
- Aantal uitgevlogen jongen
- Uitvliegdatum

Om de controle van nestkasten te vereenvoudigen heeft Germ de Vries (Fûgel en Natoerbeskermingwacht, Eastermar) enkele nesten van Spreeuwen gevolgd en foto's genomen en daar is een fotokaart nestjonge spreeuwen van gemaakt, deze is te vinden op: www.sovon.nl/sites/default/files/doc/PDF-jes/leeftijdenkaart_spreeuw.pdf. Hierbij toch alvast enkele foto's van die kaart.

Dag 0 | Code NO | let op donkerrode huid (Germ de Vries)

Dag 7 | Code N3/N4 | ogen open, slagpennen in pin (Germ de Vries)

Dag 9 | Code N4, slagpennen in pin, begin verengroei op rug (Germ de Vries)

Dag 13 | Code N5, staartveren uit bloedspeel (Germ de Vries)

Dag 16 | Code N6, slagpennen half volgroeid, mondhoek trekt terug (Germ de Vries)

Dag 18 | Code N7, Pas goed op. De jongen worden springerig. Klaar om uit te vliegen. Op dag 22 zijn ze uitgevlogen, worden nog gevoerd en de gele rand om snavel is nog te zien (jongen spreeuwen worden nog 4-5 na uitvliegen gevoerd, daar na verdwijnt de gele rand om de snavel) (Germ de Vries)

8. Aanbevelingen voor 2014

8.1. Van één naar meerdere keren controleren per seizoen

Een behoorlijk deel van de gegevens die we binnenkrijgen komen van nestkasten die één of twee keer per seizoen gecontroleerd worden. Meestal is dat een bezoek eind april om te kijken welke soort in de kasten zit en een schoonmaakrondje op het eind van het seizoen. Op deze manier kost het weinig tijd en geeft het toch enige informatie. In dit verslag is te zien dat er nog veel meer informatie uit die nestkasten te halen is. Door om de twee weken te controleren wordt al veel inzicht verkregen in de legselgrootte, het aantal uitgekomen jongen, het aantal uitgevlogen jongen en het percentage vervolglegels. Als ook nog eens vroeger in april begonnen wordt weet je ook wanneer de eileg begonnen is. Bij elke soorttekst in het resultatenhoofdstuk staat aangegeven wanneer de allervroegste en de gemiddelde eerste eilegdatum van de eerste legfels was. Als je het volgend seizoen een week voor de gemiddelde eerste eilegdatum het eerste controlerondje aflegt zul je van het grootste deel van de nestkasten de eerste eilegdatum kunnen uitrekenen. Deze gegevens kun je allemaal kwijt op de verzamelformulieren en/of in de Digitale Nestkaart van Sovon. Meer informatie daarover wordt hieronder gegeven.

Mocht je een keer een praktische uitleg in het veld willen krijgen neem dan even contact op, buiten het broedseizoen is dat relatief makkelijk te organiseren!

8.2. Gebruik de Digitale nestkaart

De gebruiksmogelijkheden van de gegevens nemen toe als de gegevens per nest worden ingevoerd via de Digitale Nestkaart van Sovon. Toegegeven, het kost veel tijd, maar je zou ook kunnen beginnen met het invoeren van een "representatief" deel van de nestkasten in je eigen terrein. Misschien is er bij u in de werkgroep wel een enthousiasteling met computeraffiniteit die zich op dit herfst / winterklusje wil storten! U kunt op deze manier ook heel eenvoudig uw eigen gegevens beheeren en analyseren. Het voordeel is dat door het gebruik van standaard broedcodes de gegevens van verschillende werkgroepen op dezelfde manier te analyseren zijn, dat alle essentiële basisgegevens centraal worden verzameld en gecontroleerd, dat er mogelijkheden zijn om desgewenst ook aanvullende gegevens in te voeren (type nestkast, boomsoort, ringen, biometrie, etc.) en dat zo nauwkeurig mogelijke berekeningen van broedsucces en legbegin kunnen worden gemaakt waarbij zoveel mogelijk gegevens betrokken worden.

Aan de andere kant, is er zeker voor de wat minder algemene soorten (eigenlijk alles buiten de Koolmezen en Pimpelmezen) een grote behoefte aan meer gegevens. Voor die soorten bevatten de trendgrafieken voor legbegin, nestsucces en legselgrootte te veel ontbrekende gegevens van een aantal jaren, te veel spreiding of variatie om in dit verslag op te nemen. Het verdient dan ook zeker de aanbeveling om voor die 'andere soorten' alle legfels via de Digitale Nestkaart van Sovon door te geven.

Het gebruik van de Digitale Nestkaart biedt bovendien nog een aantal extra voordelen.

1. Je hebt zelf beschikking over de ingevoerde gegevens.
2. Eerder ingevoerde gegevens kunnen worden gebruikt om snel nieuwe nestkaarten aan te maken (voor specifieke nestkaarten, maar ook voor b.v. alle nestkasten uit één jaar ineens).
3. Ringers kunnen eenvoudig hun ringgegevens exporteren als een kant en klaar bestand dat eenvoudig in GRIEL kan worden ingelezen. Zie het tijdschrift van het Vogeltrekstation (Op het Vinkentouw) van voorjaar 2013 voor meer informatie.
4. Er zijn meerdere mogelijkheden ingebouwd voor analyse van eigen gegevens (zowel voor broedbiologische gegevens als voor geringde vogels).
5. Ingebouwde controles om invoerfouten te voorkomen.
6. Het is mogelijk om gegevens in te voeren per nestkaart of per datum.
7. Er zijn goede exportmogelijkheden.
8. Het aantal invoermogelijkheden is hoger dan de papieren nestkaart (o.a. veel ruimte voor opmerkingen)
9. Meer en betere opslagmogelijkheden van ringgegevens dan in GRIEL (o.a. familierelaties).
10. De nestgegevens en de ringgegevens zijn gekoppeld als ringen worden ingevoerd.
11. Alle gegevens staan overzichtelijk per nest bij elkaar.
12. Goede zoekmogelijkheden (o.a. voor kaarten, ringnummers en teksten in opmerkingen)
13. Foto's kunnen aan nestkaarten worden gekoppeld.

Zie ook de voordelen-pagina op www.Sovon.nl/nestkaart voor nog meer voordelen.

8.3. Nestkaart Light

De ontwikkeling van een vereenvoudigde, online versie van de Digitale Nestkaart van Sovon: 'Nestkaart light' is afgerond en het afgelopen seizoen uitgetest. De bedoeling is dat, op den duur, het verzamelformulier vervangen wordt door "Nestkaart Light" of de gewone Digitale Nestkaart.

Sinds 1996 worden gegevens over de broedbiologie van vogels verzameld met het Meetnet Nestkaarten, ingevoerd door Sovon in samenwerking met het een groot aantal soortwerkgroepen en het CBS. In het databestand zijn inmiddels de gegevens van bijna 678.000 nesten opgenomen, van in totaal 187 soorten vanaf 1946. Nestgegevens zijn zeer waardevol voor o.a. de verklaring van populatietrends en de monitoring van effecten van klimaatverandering (veranderingen in legbegin). Voor meer info en achtergronden zie www.sovon.nl/nestkaart.

Nestgegevens kunnen worden doorgegeven via papieren nestkaarten of via de Digitale Nestkaart (en dit blijft zo!). De in- en uitvoermogelijkheden van de Digitale Nestkaarten zijn de afgelopen jaren, mede op verzoek van waarnemers, sterk uitgebreid. Mede hierdoor wordt het programma niet door iedereen als gebruiksvriendelijk ervaren. Daarom is er de afgelopen tijd achter de

schermen hard gewerkt aan een nieuwe, simpele versie van de Nestkaart. Nestkaart Light is vooral bedoeld voor waarnemers die maar één of enkele nesten hebben gevolgd, bijvoorbeeld een broedsel van een Merel in de eigen tuin. Naar schatting heeft 40% van de tuinen wel één of meerdere nestkastjes hangen, en zouden dus hun gegevens in te leveren. Niet alleen krijgen we dan meer gegevens binnen ook krijgen we die, hopelijk, uit gebieden waar geen nestkastwerkgroepen actief zijn, met name de randstad en Zeeland en de stedelijke gebieden (zie ook Figuur 1).

Daarnaast is het bedoeld voor waarnemers die een simpelere invoer willen gebruiken voor alleen de meest basale gegevens. En voor waarnemers die niet goed met de Digitale Nestkaart uit de voeten kunnen. Het invoeren gaat online, dus een programma downloaden is niet nodig. In samenwerking met Werkgroep STORK wordt het inmiddels volop gebruikt voor het doorgeven van nestgegevens van Ooievaars. We hopen op deze manier meer mensen bij het Meetnet Nestkaarten te betrekken. En op die manier voor meer soorten meer nestgegevens te verzamelen. Nestkaart Light is te gebruiken via nestkaart.sovon.nl. Een beknopte handleiding (6 pagina's) is desgewenst te raadplegen via www.sovon.nl/nl/publicaties/handleiding-nestkaart-light.

8.4. Verschil Digitale Nestkaart versus Nestkaart Light

De Digitale Nestkaart kan je downloaden en op je eigen PC installeren. De gegevens worden na invoer digitaal aan Sovon doorgegeven. De Digitale Nestkaart heeft veel meer mogelijkheden dan de Nestkaart Light. Zo kun je allerlei extra info registreren, bijvoorbeeld ringgegevens, prooien, biometrie, oorzaken van het mislukken van legfels, etc. De ingevoerde ringgegevens kunnen vervolgens "met een druk op de knop" ook worden doorgegeven aan het Vogeltrekstation (upload naar GRIEL). Dit is met Nestkaart Light niet mogelijk. Hierin staat een vereenvoudigde en gebruiksvriendelijke online invoer voorop. Waarnemers die de Digitale Nestkaart naar tevredenheid gebruiken, willen we vragen dat te blijven doen, en dus niet over te stappen op Nestkaart Light. Immers, met meer gedetailleerde gegevens zijn ook meer en nauwkeurigere analyses mogelijk. Dit geldt in het bijzonder voor waarnemers die zijn aangesloten bij een van de soortwerkgroepen en waarbij het verzamelen van nestgegevens al op grote schaal en met hoge kwaliteit plaatsvindt, zoals de Steenuilenwerkgroep STONE, werkgroep Roofvogels Nederland en NESTKAST.

Voor alle invoermogelijkheden voor nestkaarten is het aan te bevelen om per broedsel meerdere waarnemingen te verzamelen en door te geven. Liefst is dat een waarneming tijdens de ei-fase, een waarneming tijdens de jongen-fase en een nacontrole (nest gelukt of mislukt). Dit vergroot de bruikbaarheid van de gegevens aanzienlijk.

9. Weeroverzicht broedseizoen 2013

Van www.knmi.nl

9.1. Lente 2013 (maart, april, mei)

Zeer koud, gemiddeld over het land droog en aan de sombere kant, koudste lente in ruim 40 jaar.

Met een gemiddelde temperatuur in De Bilt van 7,4°C tegen 9,5°C normaal, is de zeer koude lente van 2013 te vergelijken met die van 1970.

Alle drie de afzonderlijke maanden verliepen koud. Maart eindigde met een gemiddelde temperatuur van 2,5°C tegen normaal 6,2°C op een gedeelte zevende plaats in de rij van koudste maartmaanden sinds 1901. Een groot deel van die maand werd met een ooststroming koude, droge lucht aangevoerd uit Rusland. Op sommige dagen was het extreem koud met temperaturen die vijf tot tien graden beneden het langjarige gemiddelde lagen. Op 13 maart kwam het op veel plaatsen in ons land nog tot strenge vorst (minimumtemperatuur tussen -10,0 en -15,0°C). De landelijk laagste temperatuur van de lente werd die dag gemeten in Ell: -13,3°C. De laatste decade van de maand (dag 21 tot en met 31) werd met een gemiddelde temperatuur van 0,3°C zelfs de koudste sinds 1901. Het oude record dateerde van ruim 90 jaar geleden, in 1922 werd het gemiddeld 1,2°C.

In De Bilt bedroeg de gemiddelde temperatuur in april 8,1°C tegen 9,2°C normaal. Daarmee was het de koudste april sinds 1997. Het koude weer dat zo kenmerkend was geweest voor maart zette zich in het eerste deel van april voort. De lente diende zich eindelijk pas aan rond het midden van de maand. Op de 14e werd in De Bilt voor het eerst na de winter de grens van 20,0°C bereikt ('warme dag'). Op 25 april werd in het zuidoosten van het land lokaal de eerste zomerse dag (maximumtemperatuur 25,0°C of hoger) van het seizoen geregistreerd. Ook mei was een koude maand met een gemiddelde temperatuur van 11,5°C tegen een langjarig gemiddelde van 13,1°C. Alleen tijdens de meivakantie aan het begin van de maand was het volop lente met veel zon en hoge temperaturen. De rest van de maand was het op de meeste dagen opnieuw zeer koel voor de tijd van het jaar. Uiteindelijk liep het aantal warme dagen deze lente in De Bilt op naar negen tegen veertien normaal. Er werd in De Bilt geen enkele zomerse dag genoteerd. Het langjarig gemiddelde bedraagt vier zomerse dagen. Het totale aantal vorstdagen bedroeg er 28 tegen twaalf normaal. Op 11 maart vroom het in de De Bilt de hele dag, het was de enige ijsdag van deze lente.

Met gemiddeld over het land 129 mm neerslag tegen 172 mm normaal, was de lente droog. Maart en april waren droge maanden met landelijk gemiddeld 33 mm en 24 mm neerslag tegen respectievelijk 68 en 44 mm normaal. Mei was vrij nat met 72 mm tegen 61 mm normaal.

De regionale verschillen in hoeveelheid neerslag waren niet groot. De meeste neerslag viel in delen van Zuid- en Noord-Holland. Schiphol was het natste KNMI-station met 171 mm. Belangrijke oorzaak was een vrijwel stil hangend gebied met buien dat tijdens de Pinksterdagen in die omgeving 30 tot 52 mm regen bracht. Het noordwestelijk kustgebied was het droogst, met in De Kooy slechts 74 mm. Op 23 mei meldden de KNMI-weerstations Lelystad en Stavoren natte sneeuw. Dat is heel uitzonderlijk, zo laat in de lente. Voor De Bilt is 17 mei 1935 de laatste datum in het seizoen waarop

nog sneeuw is waargenomen.

De lente was gemiddeld over het land aan de sombere kant met 498 zonuren tegen 517 uren normaal. Op de Veluwe werden het minste aantal uren zon geregistreerd. Deelen kwam niet verder dan 437 uren. In het Waddengebied was de zon het meest te zien, lokaal 610 uren. Maart kende een normale hoeveelheid zon; 126 uren tegen 125 normaal. In april scheen de zon ca. 194 uren tegen een langjarig gemiddelde van 178 uren. Mei was een sombere maand met 178 zonuren tegen 213 normaal.

9.2. Zomer 2013 (juni, juli augustus)

Warm, gemiddeld over het land droog en zonnig; Hittegolf tijdens vakantieperiode in rustige zomer

De zomer was warm met in De Bilt een gemiddelde temperatuur van 17,5°C, tegen een langjarig gemiddelde van 17,0°C.

Het warme karakter kwam met name voor rekening van juli. Deze maand eindigde op de zevende plaats in de rij van warmste julimaanden in ruim een eeuw, met een gemiddelde temperatuur van 19,2°C tegen normaal 17,9°C. Midden in de vakantieperiode, van 21 tot en met 27 juli piekte het warme weer met een hittegolf. Er is sprake van een landelijke hittegolf als de maximumtemperatuur in De Bilt gedurende tenminste vijf dagen op rij elke dag 25 °C of hoger is ('zomerse dag') en daarvan op minstens drie dagen minimaal 30°C wordt bereikt ('tropische dag').

Het zeer warme weer handhaafde zich begin augustus. Met name daardoor kon augustus uitgroeien tot een vrij warme maand met een gemiddelde van 18,1°C tegen normaal 17,5°C. Op 2 augustus werd met 36,9°C in Arcen de landelijk hoogste temperatuur van deze zomer gemeten.

De start van de zomer was helemaal niet warm. Juni had een gemiddelde temperatuur van 15,3°C tegen 15,6°C normaal. Daarmee was juni tevens de zesde maand op rij met een gemiddelde temperatuur lager dan het langjarig gemiddelde en dat was sinds 1985 niet meer gebeurd. In totaal telde de zomer in De Bilt zes tropische dagen tegen vier normaal. Op 24 dagen werd het zomers warm, het langjarig gemiddelde bedraagt 21 zomerse dagen. Het aantal warme dagen (maximumtemperatuur 20,0°C of hoger) is uitgekomen op 65 tegen 60 normaal. De zomer was droog met gemiddeld over het land viel 137 mm tegen 225 mm normaal. In alle drie de afzonderlijke zomermaanden was de neerslagsom kleiner dan het langjarige gemiddelde. In juni viel 58 (68) mm, in juli 44 (78) mm en in augustus 35 (78) mm. Tussen haakjes staat het langjarige gemiddelde vermeld. Van de KNMI-stations was Nieuw Beerta het natst met 244 mm neerslag. Schiphol kwam niet verder dan 102 mm. In totaal werden vier dagen geteld met op tenminste één KNMI-neerslagstation 50 mm regen of meer. Het normale aantal bedraagt zes. Op dergelijke dagen ontstaat vaak lokaal wateroverlast. Op 20 juni vielen er met name in het noordoosten van het land zware buien. De meeste neerslag viel die dag in het Drentse Zweelo: 90

mm. In de daarop volgende nacht viel vooral in delen van Zeeland zware buiige regen met plaatselijk 60 mm of meer. In Brabant en Limburg viel op 23 juli zeer lokaal 40-50 mm. Op zaterdag 27 juli en in de daarop volgende nacht, trokken zware onweersbuien, met hagel en windstoten over het land. In het zuiden en midden van het land viel op meerdere plaatsen opnieuw meer dan 50 mm. Op 19 augustus werd het noordoosten opnieuw getroffen door zware buien. Winschoten noteerde 75 mm.

De zomer kende ook een aantal langere tijdvakken zonder regen van betekenis. In combinatie met een forse verdamping door zon en warmte gaf, dit dan aanleiding tot een sterk oplopend neerslagtekort.

Door het rustige, vaak fraaie weer is het aantal ADS-dagen (mooi-weerdagen) deze zomer opgelopen tot 27. Het langjarig gemiddelde bedraagt 20. Het aantal mooiweerdagen is sinds 2006 niet meer zo hoog geweest.

Gemiddeld over het land scheen de zon 673 uren tegen 608 uren normaal. In juni scheen de zon met 184 uren minder dan het langjarig gemiddelde van 201 uren. Juli en augustus verliepen zonniger dan normaal. In juli werden 255 zonuren geregistreerd tegen 212 normaal, in augustus 234 tegen 185 normaal. Het minst zonnige KNMI-station was Deelen op de Veluwe met 620 zonuren. Diverse stations aan zee noteerden ruim 700 uren, het zonnigst was Stavoren met 724 zonuren.

9.3. Fenologisch overzicht Lente 2013

Hoewel het fenologisch jaaroverzicht over 2013 van www.natuurkalender.nl op het moment dat dit verslag geschreven werd nog niet gepubliceerd is, kan er uit het volgende natuurberichten van 20 maart, 15 april en 22 juni 2013 wel opgemaakt worden dat een eerder opgebouwde voorsprong in april verloren ging, dit was ook goed te merken aan de nestkasten.

Lente twee weken later dan afgelopen jaren *Natuurbericht gepubliceerd op 20 maart 2013*

Vandaag begint officieel de lente, maar wat het weer betreft laat het voorjaar nog even op zich wachten. En als het weer niet opschiet doet de natuur dat ook niet. De ontwikkeling van de voorjaarsplanten ligt bijna twee weken achter op het gemiddelde van de periode 2001 tot en met 2012, maar toch iets minder dan een week voor op de periode 1940 tot 1968.

Voor de tweede helft van december 2012 was het weer erg zacht. Hiervan heeft met name de hazelaar geprofiteerd. Nog nooit bloeide hij zo vroeg, gemiddeld al op 6 januari. Op de tweede plaats gevolgd door 2007, toen de eerste hazelaars op 8 januari bloeiden. De hazelaar bloeide dit jaar zo'n drie weken eerder dan in de jaren 2001 tot en met 2012 en maar liefst veertig dagen eerder dan normaal (1940 tot 1968).

Ook gele kornoelje profiteerde van het zachte decemberweer. Met het invallen van de kou in januari stond de ontwikkeling even stil, maar toen in de eerste weken van februari het weer relatief zacht was kwam hij snel in bloei. Gemiddeld bloeide hij voor het eerst op 18 fe-

bruari. Gele kornoelje was hiermee 4 dagen vroeger dan in de afgelopen jaren en ruim drie weken eerder dan normaal.

Vanaf 10 januari viel de vorst in en maakte de natuur pas op de plaats. De voorsprong is vanaf toen flink afgenomen. Planten liggen nu nog maar gemiddeld iets minder dan een week voor op normaal en liggen twee weken achter op de afgelopen twaalf jaar. Per soort zit daar wel verschil tussen. Zo is de verwachting dat klein hoefblad gemiddeld voor het eerst bloeit op 19 maart (bijna twee weken later dan de afgelopen twaalf jaar; ongeveer vergelijkbaar met normaal); speenkruid 23 maart (2 weken later dan de afgelopen jaren; 1 week eerder dan normaal); maarts viooltje 28 maart (bijna 2 weken later dan de afgelopen jaren; 1 week eerder dan normaal;) en bosanemoon 1 april (10 dagen later dan de afgelopen jaren; 5 dagen eerder dan normaal).

Dat de planten nu nog iets eerder zijn dan in de periode 1940 tot 1968 komt doordat de gemiddelde temperatuur vanaf 1 januari nog steeds enkele tienden van een graad hoger ligt dan het gemiddelde 50 jaar geleden. Het gemiddelde van 1 januari tot en met 18 maart 2013 was 2,3 graden Celsius. In de periode 1940 tot 1968 was dit 2,0 graden. De temperatuur ligt echter bijna 1,5 graad lager dan het gemiddelde van de voorgaande 12 jaar.

We zijn het de laatste jaren steeds normaler gaan vinden dat de winters en lentes warm zijn, daardoor lijkt het nu allemaal heel erg koud en laat. Ten opzichte van het vroegste voorjaar ooit, 2008, ligt de natuur momenteel zelfs een maand achter. Maar 50 jaar terug was dit eigenlijk gewoon een normaal jaar. De zeer hoge temperaturen eerder deze winter (zoals de tweede helft december en begin januari) waren echter wel bijzonder.

Voorsprong lente loopt terug door koud begin april *Natuurbericht gepubliceerd op 15 april 2013*

Na de zeer warme maart lag de ontwikkeling van planten gemiddeld twee tot drie weken voor op normaal. De koude start van april zorgt er voor dat de voorsprong geleidelijk terugloopt. Eind april en begin mei liggen we naar verwachting nog maar gemiddeld een week voor op het normale schema.

De echte voorjaarsbloeiers als speenkruid, maarts viooltje, dotterbloem, sleedoorn en hondsdrif bloeiden dit jaar gemiddeld tweeënhalve week eerder dan normaal. Dat had alles te maken met de zeer hoge temperaturen in maart en met de hoge temperaturen in december en de eerste drie weken van januari. De intense vorstperiode zorgde wel voor een vertraging, maar de ontwikkeling lag voor de vorstperiode meer dan een maand voor op schema.

Nog maar een week voorsprong

De gemiddelde temperatuur tot dertien april was volgens het KNMI 7,2 graden Celsius. Dit is twee graden lager dan normaal. De gemiddelde temperatuur in december en de eerste tien dagen van januari lag met een gemiddelde van 6,9 maar 0,3 graden lager. Het koude begin van april zorgt er voor dat de bloei van look-zonder-look, akkerhoornbloem, sering, scherpe boterbloem en meidoorn volgens de plantenvoorspelmodule van De Natuurkalender nog maar een week eerder zal zijn dan

normaal. De bloei van de berk lijkt nauwelijks vroeger te zijn dan normaal wat ook blijkt uit de hooikoortsklachten die via Allergieradar.nl worden doorgegeven.

Vogels broeden laat dit jaar

Natuurbericht gepubliceerd op 22 juni 2013

Het broedseizoen van vogels is laat dit jaar. De oorzaken hiervan zijn het koude weer vanaf april in Nederland en waarschijnlijk ook het slechte weer in Noord-Afrika waar trekvogels mee te maken kregen op hun trek naar Nederland. Bijna alle vogels hebben nu hun eerste ei gelegd, is te zien op de eilegverwachting op Natuurkalender.nl. Veel vogels zijn bezig met een tweede of derde legsel. De eilegverwachting werd gelanceerd op 1 april van dit jaar. Op dat moment leek 2013 nog een erg vroeg jaar te worden. Maart was erg warm geweest en de verwachting was dat veel vogels vroeg zouden beginnen met het leggen van eieren. Dat gebeurde niet en dat had twee redenen. Het weer in Nederland werd slechter, april was een koude maand, waardoor veel vogels later gingen broeden. Dit waren vooral de standvogels, de vogels die gedurende de winter in Nederland blijven zoals mezen, en de vogels die al vroeg aankwamen.

Maar ook de trekvogels die uit Afrika moesten komen, kwamen laat aan en waarschijnlijk is daardoor voor veel soorten het broedseizoen ook verlaat. Mogelijk kwamen

ze in Noord-Afrika slecht weer tegen met bijvoorbeeld sterke tegenwind, waardoor ze later vertrokken of langer over de trek deden. Vooral zwaluwen hebben hier veel last van. Omdat zij geen vetvoorraad opbouwen zijn ze afhankelijk van insecten die ze onderweg kunnen vangen. Het slechte weer vertraagt ze niet alleen, maar zorgt er ook voor dat ze in een mindere conditie geraken. Uit het verleden zijn gevallen bekend waarin dit zelfs leidde tot behoorlijke sterfte. De eerste berichten over de aantallen boerenzwaluwen die dit jaar in ons land tot broeden komen stemmen inderdaad niet vrolijk.

Volgens de eilegverwachting op Natuurkalender.nl hebben bijna alle vogels hun eerste ei nu gelegd. De eilegverwachting laat van vijfendertig broedvogelsoorten zien wanneer ze hun eerste ei leggen. In deze verwachting is te zien dat het gezegde "In mei leggen alle vogels een ei" niet klopt. Veel vogels begonnen al ruim voor 1 mei met het leggen van hun eerste ei. Alleen bosrietzangers en spotvogels leggen nu nog echt hun eerste ei. Ziet u nu andere vogels op hun nest zitten of vliegen met takjes e.d. dan zijn ze bezig met hun tweede of derde legsel van het seizoen. Veel merels en meerkooten bijvoorbeeld, kunnen tot laat in het seizoen nieuwe legfels starten. Dat valt echter buiten de 'radar' van de eilegverwachting.

Figuur 27. Voorbeeld van Verzamelformulier waarop minder gedetailleerde gegevens ingestuurd kunnen worden.

Naam werkgroep :			broedjaar :	201....							
Naam coördinator :											
E-mail adres coördinator :			telefoon coördinator :								
Totaal aantal nestkasten :			aantal nestkasten bezet :			aantal nestkasten leeg :					
Gebiedsgrootte in hectare :											
Gemeente/Streek :			Coördinaten :								
Vervolg en/of tweede legsels zijn de legsels die gestart worden minimaal 30 dagen na het eerste ei van de soort in dit jaar en in dit gebied											
NESTKAST	Totaal aantal		Totaal aantal		Totaal aantal		Totaal aantal		Datum eerste eileg		
	legsels		eieren		uitgekomen		uitgevlogen		1e legsels		2e legsels
Landelijk NETwerk voor					jongen		jongen				
STudies aan	1e	2e	1e	2e	1e	2e	1e	2e	1e	gem. 1e	gem.
nestKASTbroeders	legsels	legsels	legsels	legsels	legsels	legsels	legsels	legsels	eidatum	eidatum	eidatum
Koolmees											
Pimpelmees											
Zwarte mees											
Kuifmees											
Glanskop											
Matkop											
Boomklever											
Boomkruiper											
Bonte Vliegenvanger											
Grauwe Vliegenvanger											
Grote Bonte Specht											
Roodborst											
Winterkoning											
Gekraagde Roodstaart											
Ringmus											
Huismus											
Spreeuw											
Kauw											
Holenduif											
Bosuil											
.....											

**Landelijk
NETwerk voor STudies aan nestKASTbroeders**